

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΑΝΑΖΗΤΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

ΒΗΜΑ Ιδεών

ΤΕΥΧΟΣ 17 - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2008

www.vimaideon.gr

Διάλογος: Blogs και συμμετοχικά διαδικτυακά μέσα

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

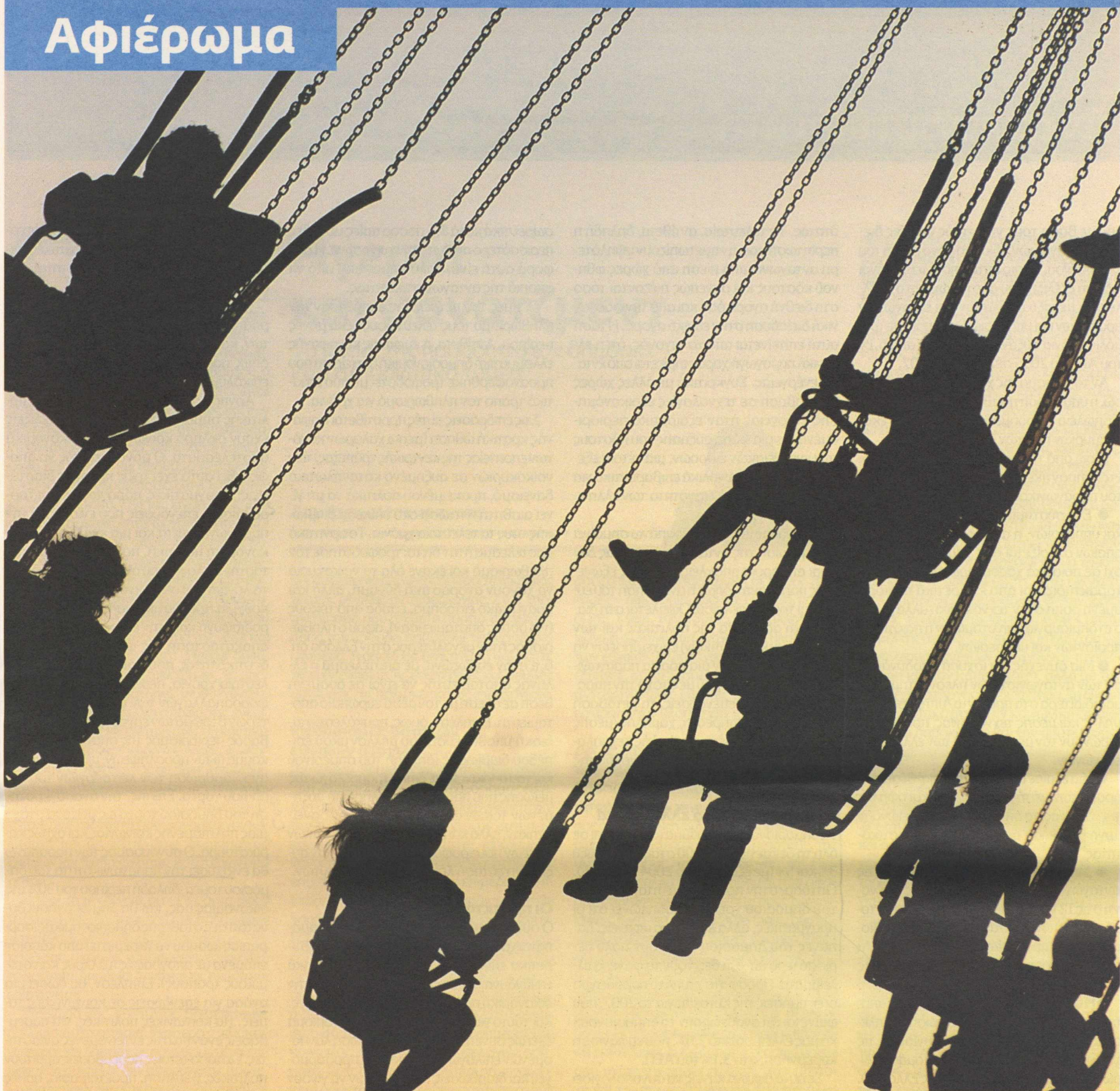
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Πίσω από τον καθρέφτη

ΦΑΚΕΛΟΣ

Τουρκία: Επί ξυρού ακμής η ευρωπαϊκή προοπτική

Κρίση της οικονομίας, κρίση ανταγωνιστικότητας

Το μέλλον εγκλωβισμένο σε οδυνηρές κοινωνικές επιλογές

Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σήμερα εγκλωβισμένη σε μια φάση στην οποία όλα τα βασικά οικονομικά και κοινωνικά μεγέθη επιδεινώνονται. Μάλιστα η εξέλιξη αυτή συμπίπτει με μια φάση γενικευμένης επιδείνωσης του διεθνούς περιβάλλοντος, δημιουργώντας ένα ιδιαίτερα προβληματικό τοπίο.

Τρία στοιχεία είναι ιδιαίτερα κρίσιμα, τόσο για τα προβλήματα που θα αντιμετωπίσουμε (ήδη αντιμετωπίζουμε) όσο και για τα δύσκολα διλήμματα στα οποία

όλο και περισσότερο εγκλωβίζεται η πολιτική:

- η πρωτόγνωρη κρίση της ανταγωνιστικότητας,
- τα δημοσιονομικά ελλείμματα και η οικονομική πολιτική συνολικότερα και η επίπτωσή τους στην αποδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας, και
- ο πληθωρισμός ταυτόχρονα ως συνδυασμένο αποτέλεσμα της οικονομικής πολιτικής, των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και των διεθνών εξελίξεων και ως γενεσιουργό αίτιο περαιτέρω επιδείνωσης της ανταγωνιστικότητας.

Η ανταγωνιστικότητα

Η πτώση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας μας είναι ορατή εδώ και καιρό, είναι συνεχής και παίρνει διαστάσεις πρωτόγνωρες. Πτώση ανταγωνιστικότητας σημαίνει αποδυνάμωση θέσης στις διεθνείς αγορές, αλλά και διόγκωση των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά, επιδείνωση του ελλείμματος στο ισοζύγιο, μείωση εθνικής παραγωγής, παραγωγικότητας, απασχόλησης, εισοδημάτων και αδυναμία βιώσιμων μακροοικονομικών ισορροπιών. Η συστηματική οπισθοδρόμηση, τα τελευταία χρόνια, της ανταγωνιστικότητας της Ελλά-

Τάσος Γιαννίτης

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ,
ΠΡΩΗΝ ΥΠΟΥΡΓΟΣ

Ανταγωνιστικότητα

δας με βάση τους γνωστούς δείκτες διεθνών οργανισμών, είναι μια μόνο πτυχή του φαινομένου. Το πιο απτό αποτέλεσμα είναι η δεινή εξέλιξη που αποτυπώνεται στο έλλειμμα μεταξύ εξαγωγών και εισαγωγών προϊόντων και υπηρεσιών, το οποίο σε τρία μόλις χρόνια αυξάνει εκρηκτικά: από 6,1% του ΑΕΠ το 2005 σε 10,8% το 2007.

Αν το νόμισμα της χώρας δεν ήταν το ευρώ, η υποτίμηση που θα είχε προκληθεί και η απώλεια εισοδήματος και πλούτου εκατομμυρίων πολιτών θα ήταν οδυνηρή.

Πίσω από την επιδείνωση αυτή βρίσκονται σημαντικές διαρθρωτικές αδυναμίες του παραγωγικού μας συστήματος, όπως:

- Ένα σύστημα παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών, η ανταγωνιστικότητα των οποίων στηρίζεται στις χαμηλές τιμές και όχι σε ποιοτικά χαρακτηριστικά, το οποίο χαρακτηρίζεται από εξαιρετικά περιορισμένη ροπή στην τεχνολογική αλλαγή και στη δημιουργία καινοτομικών ή ποιοτικών προϊόντων και υπηρεσιών.

- Μια συνεχής και ισχυρή αποδυνάμωση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων μας ιδιαίτερα στα προϊόντα/υπηρεσίες χαμηλής και μέσης τεχνολογίας, που συγκεντρώνουν τον μεγάλο όγκο των ελληνικών εξαγωγών.

- Μια εξαιρετικά ελλειμματική θέση των προϊόντων μέσης προς υψηλή και υψηλής τεχνολογίας, τα οποία πάντως σημειώνουν αργή βελτίωση σε όρους ανταγωνιστικότητας.

- Μια σημαντική αποδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας απέναντι στις 12 νέες χώρες-μέλη της ΕΕ στον τομέα τόσο των αγροτικών όσο και των βιομηχανικών προϊόντων, αλλά και απέναντι στις αναδυόμενες οικονομικές δυνάμεις (Κίνα, Ινδία).

- Η αδυναμία των προϊόντων μας να αποτρέψουν μια σταδιακή συρρίκνωση του πλεονασματικού εμπορικού ισοζυγίου με τις χώρες των Βαλκανίων (τη μόνη ομάδα χωρών με εμπορικό πλεόνασμα της Ελλάδας).

Το γενικότερο συμπέρασμα είναι αρκετά καθαρό, αλλά και απαισιόδοξο. Ο όγκος της ελληνικής παραγωγής συγκεντρώνεται στο σχετικά χαμηλό φάσμα τεχνολογικής έντασης και αντιμετωπίζει συνεχή επιδείνωση της ανταγωνιστικότητάς του. Ο παραγωγικός μετασχηματισμός προς προϊόντα μεσαίας - υψηλότερης τεχνολογικής έντασης είναι πολύ αργός, συνοδεύεται από μια βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στα προϊόντα αυτά, αλλά το περιορισμένο αυτό θετικό αποτέλεσμα δεν είναι αρκετό για να αντισταθμίσει την επιδείνωση που σημειώνεται στον όγκο των ελληνικών εξαγωγών.

Στη σημερινή συγκυρία, η ανατίμηση του ευρώ είναι ένας κρίσιμος παράγοντας για την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών, αφού τα έχει κάνει πιο ακριβά στη διεθνή και την εσωτερική αγορά. Προϊόντα που σχετίζονται με καινοτομία, τεχνολογικά χαρακτηριστικά, design, ποιότητα, αντιμετωπίζουν πιο σταθερή ζήτηση, ακόμη και όταν γίνονται ακριβότερα, σε σύγκριση με προϊόντα και υπηρεσίες χαμηλής ή μέσης τεχνολογικής ποιότητας.

Τα τελευταία, αντίθετα, δηλαδή η περίπτωση μας, αντιμετωπίζουν υψηλότερη ανταγωνιστική πίεση από χώρες φθηνού κόστους και συνεπώς πιέζονται τόσο στη διεθνή αγορά όσο και από την εισαγωγική διείσδυση στην εθνική αγορά. Η τάση αυτή επιτείνεται από το γεγονός, ότι η ελληνική παραγωγή χαρακτηρίζεται από ένταση ενέργειας. Συγκριτικά με άλλες χώρες η μετάβαση σε τεχνολογίες εξοικονόμησης ενέργειας ήταν εξαιρετικά περιορισμένη. Σε μια φάση αύξησης του κόστους των ενεργειακών εισροών, μια τέτοια εξέλιξη λειτουργεί συνολικά επιβαρυντικά για την ανταγωνιστική ικανότητα των ελληνικών προϊόντων.

Ο συνδυασμός των παραπάνω σημαίνει ότι η μείωση της ανταγωνιστικότητας δεν είναι απόρροια αποκλειστικά ενός εξωγενούς παράγοντα, όπως η ανατίμηση του ευρώ και του πετρελαίου. Οφείλεται στη διαχρονική αδυναμία της πολιτικής και των (δημόσιων και ιδιωτικών) επιχειρήσεων να πραγματοποιήσουν μια πορεία παραγωγικού μετασχηματισμού με στόχο την παραγωγικότητα, τις επενδύσεις, τη μετάβαση από προϊόντα-υπηρεσίες χαμηλής/μέσης τεχνολογίας σε μέσης/υψηλής τεχνολογίας, όπως στις άλλες χώρες Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης-15.

Τα δημοσιονομικά ελλείμματα

Τα δημοσιονομικά ελλείμματα κινούνται σε όλη τη δεκαετία του 2000 σταθερά μεταξύ 3% και 5% (με εξαίρεση το 2004 και 2005). Ωστόσο, στην πραγματικότητα, η εξέλιξη του δημόσιου χρέους υποδηλώνει ότι οι πραγματικές, αλλά λογιστικά αφανείς, δαπάνες του Δημοσίου αυξάνουν πολύ περισσότερο απ' ό,τι δείχνουν τα φανερά ελλείμματα. Πρόσφατο χτυπητό παράδειγμα οι εκτιμήσεις της Eurostat για το 2007, που φαίνεται ότι αναθεωρούν το δημοσιονομικό μας έλλειμμα από 2,6%, που εμφάνισε η κυβέρνηση, στο 3,1% του ΑΕΠ.

Σε αυτά οφείλει κανείς να συνυπολογίσει τα διευρυνόμενα σημαντικά ελλείμματα των δημόσιων επιχειρήσεων, όπως και τα αυξανόμενα χρέη του Δημοσίου προς φορείς, όπως νοσοκομεία κ.α., που δεν εξοφλούνται. Αυτό δηλαδή που έχει σημασία για την οικονομία και τον πληθωρισμό δεν είναι το πώς αποτυπώνονται λογιστικά τα ελλείμματα, αλλά ποιο είναι το πραγματικό ύψος της δημόσιας δαπάνης. Το μέγεθος αυτό μετράει για τις αυξητικές επιδράσεις της ελλειμματικής δημοσιονομικής πολιτικής στον πληθωρισμό και, μέσω αυτού, στη διάδοση της ανταγωνιστικότητας. Την ίδια επίδραση ασκεί και η εμμονή της οικονομικής πολιτικής να καταφεύγει σε αυξήσεις έμμεσων φόρων αντί σε άμεσους, η άρνησή της να νοικοκυρέψει τις δημόσιες δαπάνες ή να συλλάβει πραγματικά τμήματα μιας εκτεταμένης και προκλητικής φοροδιαφυγής.

Ο πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός στην Ελλάδα από το 2001 ως σήμερα οδήγησε σε αύξηση του επιπέδου τιμών των προϊόντων και υπηρεσιών

σωρευτικά κατά 8,5 ποσοστιαίες μονάδες περισσότερο απ' ό,τι στην ευρωζώνη. Η διαφορά αυτή είναι πολύ σημαντική από τη σκοπιά της ανταγωνιστικότητας.

Οι τιμές του πετρελαίου επηρέασαν τον πληθωρισμό τους τελευταίους δέκα μήνες περίπου. Αντίθετα, η εμφανής και αφανής ελλειμματική δημοσιονομική διαχείριση που προαναφέρθηκε τροφοδοτεί με συστηματικό τρόπο τον πληθωρισμό για χρόνια.

Στις επιδράσεις αυτές προστίθεται η αφανής κρατική ώθηση (μέσω χαλαρών κανόνων εποπτείας της κεντρικής τράπεζας) των νοικοκυριών σε αυξημένο καταναλωτικό δανεισμό, προκειμένου πολιτικά να μη γίνει αισθητή η πτώση στο επίπεδο διαβίωσής τους τα τελευταία χρόνια. Το αρνητικό αποτέλεσμα ήταν διττό: τροφοδότησε τον πληθωρισμό και έκανε όλα τα νοικοκυριά να χάνουν αγοραστική δύναμη, αλλά και πραγματικό εισόδημα, έσοδα από τόκους (για όσους αποταμίευσαν), αφού ο πληθωρισμός ήταν μεγαλύτερος στην Ελλάδα απ' ό,τι στην ευρωζώνη, με αποτέλεσμα ο έλληνας αποταμιευτής να είναι σε δυσμενή θέση σε σχέση με τον μέσο ευρωπαίο αποταμιευτή. Επιπλέον, όμως, προκάλεσε σταδιακή υποθήκευση του μελλοντικού επιπέδου διαβίωσης (δηλαδή του σημερινού και του αυριανού) με διπλό τρόπο: λόγω της μείωσης που προκάλεσε η πληρωμή αυξημένων τόκων στο εισόδημα όσων δανείστηκαν, αλλά και μέσω των πληθωριστικών τάσεων που τροφοδοτήθηκαν από την αυξημένη ζήτηση λόγω των δανείων αυτών.

Οι προεκτάσεις

Ο συνδυασμός και η παράταση των παραπάνω χαρακτηριστικών δημιουργεί μια εξαιρετικά επικίνδυνη προοπτική. Εξαιρετικά επικίνδυνη, γιατί εγκλωβίζει προοπτικά την οικονομική πολιτική σε οδυνηρές επιλογές. Και τούτο γιατί η ένταξη στο ενιαίο νόμισμα έχει ως συνέπεια ότι, σε περίπτωση λανθασμένων επιλογών πολιτικής, οι προσαρμογές και διορθώσεις δεν μπορούν να γίνουν πια με υποτίμηση. Η πολιτική κάθε χώρας είτε θα προχωρεί με προσαρμογές και μεταρρυθμίσεις που θα διασφαλίζουν το τρίγωνο ανταγωνιστικότητα - ανάπτυξη - απασχόληση, διορθώνοντας έτσι λανθασμένες επιλογές ή και απρόβλεπτες εξελίξεις, είτε θα κινείται στη λογική της απραξίας εντείνοντας την επιδείνωση.

Η οικονομική πολιτική όμως αρνείται να αντιμετωπίσει το πρόβλημα. Όσο ακολουθεί αυτή τη γραμμή, τόσο το πρόβλημα διογκώνεται, τόσο η πολιτική θα εγκλωβίζεται (ήδη εγκλωβίζεται) στις ακόλουθες τρεις επιλογές:

α) σε μια απότομη πολιτική περιορισμού των εισοδημάτων, ανάλογα με το επίπεδο διόρθωσης που απαιτεί η αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας, που με τη σειρά της θα επηρεάσει πτωτικά τους ρυθμούς μεγέθυνσης και θα δημιουργεί πολλαπλές κοινωνικές και οικονομικές παρενέργειες, ή

β) σε μια ισχυρή προσαρμογή της δημοσιονομικής πολιτικής, με μείωση δαπανών

για επενδύσεις, Παιδεία, Υγεία, αμοιβές εργαζόμενων, και με επίσης περιοριστικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη, τις ανισότητες, την απασχόληση, τη φτώχεια, ή

γ) σε συνέχιση της απραξίας, με συντήρηση υψηλού πληθωρισμού και ελλειμμάτων, και με τις ίδιες αρνητικές επιπτώσεις, όπως παραπάνω, απλώς με διαφορετικό επικάλυμμα.

Αρνηση συνεπώς προσαρμογής της πολιτικής σημαίνει ότι και οι τρεις εξελίξεις έχουν σκληρά κοινωνικά και οικονομικά αποτελέσματα. Ο μόνος τρόπος να αποφευχθεί αυτό έχει τρεις κρίσιμες διαστάσεις: πραγματικές παραγωγικές μεταρρυθμίσεις, επενδύσεις που ενισχύουν την παραγωγικότητα και μια εναλλακτική οικονομική πολιτική, που συνιστά μια «τέταρτη» επιλογή, που όμως κινείται έξω από τη λογική του σημερινού πολιτικού σκηνικού: μια πραγματική παρέμβαση στη φοροδιαφυγή και στην εισφοροδιαφυγή, μια αποκατάσταση της φορολογικής προοδευτικότητας που κακοποιήθηκε τα τελευταία χρόνια, περιορισμός των πολλών φοροαπαλλαγών των εισοδηματικά ανώτερων στρωμάτων εργαζόμενων, ένας σοβαρός περιορισμός της σπατάλης και των κομματικών προσλήψεων, μια εκτεταμένη αγαδιάρθρωση των λειτουργιών του δημόσιου τομέα. Επίσης, την ανασυγκρότηση του δημόσιου τομέα ως μείζονα στόχο μιας πολιτισμένης κοινωνίας και όχι ως καρικατούρα. Ο συνδυασμός των παραπάνω θα ενισχύσει την παραγωγικότητα του δημόσιου τομέα, δηλαδή περίπου του 30% της οικονομίας μας, και θα δημιουργήσει δυνατότητες σταθερής δημοσιονομικής ισορροπίας (ώσπου να γκρεμιστεί από κάποιον επόμενο με απογραφές ή άλλους καινοτομικούς τρόπους). Επιπλέον, θα δώσει μια ανάσα για επενδύσεις σε κοινωνικούς τομείς, για κοινωνικές πολιτικές, για παρεμβάσεις ενάντια στις εντεινόμενες ανισότητες. Ωστόσο τέτοιες παρεμβάσεις απαιτούν πολιτικές, βούληση, προετοιμασία, ορθές αποφάσεις, πραγματισμό και όχι ιδεοληψίες. Απαιτούν και ένα πνεύμα λειτουργίας ενάντια στη διαφθορά, κάθετα σε όλο το πολιτικό σκηνικό. Αν η πολιτική κινείται σε αντίθετη λογική από τα παραπάνω, το κόστος από τα αδιέξοδα που προκύπτουν γίνονται για τους πολίτες και τη χώρα το αναπόφευκτο τίμημα μιας μη αναπόφευκτης πραγματικότητας.

Η οικονομική πολιτική παλεύει σαν τον Σίσυφο να πετύχει στόχους γύρω από κάποιους δείκτες, αλλά έχει εγκαταλείψει απόλυτα όλο το φάσμα των σύγχρονων στοιχείων κλειδιά της σημερινής αναπτυξιακής διαδικασίας (διάχυση σύγχρονων τεχνολογιών, σύγχρονη εκπαίδευση, σύγχρονος δημόσιος τομέας, απάλειψη διαφθοράς, έρευνα, καινοτομία κλπ., κλπ., κλπ.). Ετσι στριφογυρίζουμε συνεχώς πάνω-κάτω, καθώς το μόνο πολιτικό μέλημα είναι πώς θα φανεί ότι δήθεν έχει επιτευχθεί κάτι, που όμως στη συνέχεια, όταν αποκαλυφθεί η γύμνια του, θα μας αποκαλύψει και τα Μυστικά του Βάλτου, στον οποίο κινήθηκαν για όλο αυτό το διάστημα. ●

Ανταγωνιστικότητα

Σε έναν κόσμο που γίνεται όλο και πιο ανταγωνιστικός, απαιτητικός και κυρίως αντιφατικός, η ποιότητα της ηγεσίας και των ηγετικών στελεχών αποκτά κεφαλαιώδη σημασία.

Ηγέτης δεν είναι ο πρόεδρος του κόμματος, ο διοικητής, ο διευθύνων σύμβουλος, ο διευθυντής ή ο προϊστάμενος. Ηγέτης είναι αυτός ο οποίος μέσω του οράματος και των αξιών του εμπνέει, κερδίζει την εμπιστοσύνη των ανθρώπων, τους κινητοποιεί και τους κάνει εθελοντικά και πρόθυμα να τον ακολουθούν στην υλοποίηση αλλαγών για έναν καλύτερο κόσμο. Ηγέτης είναι αυτός που «μιλά» στο μυαλό, στην ψυχή και στην καρδιά των ανθρώπων, απελευθερώνει τις δυνάμεις τους και τους οδηγεί σε ένα καλύτερο μέλλον. Ο ηγέτης σκέφτεται στρατηγικά, εστιάζει στο μέλλον, αμφισβητεί το κατεστημένο και υλοποιεί αλλαγές που οδηγούν στην πρόοδο. Ο ηγέτης είναι και αποτελεσματικός μάντζερ. Μπορεί δηλαδή να επιλέγει σωστούς ανθρώπους, να προγραμματίζει, να οργανώνει, να συντονίζει, να ελέγχει και να παίρνει αποφάσεις έγκαιρα ούτως ώστε να επιτυγχάνει εξαιρετικά αποτελέσματα στον χώρο του και για το «κοινό καλό», στηριζόμενος σε αξίες όπως ακεραιότητα, εντιμότητα, συνέπεια, υπευθυνότητα, δικαιοσύνη, αξιοπρέπεια και ταπεινότητα. Ο ηγέτης αφήνει κληρονομιά έναν καλύτερο κόσμο μέσω της δημιουργίας θεσμών και διαδόχων ίσως καλύτερων από αυτόν.

Υπό αυτή την έννοια, οι ηγέτες αποτελούν τη θεμελιώδη παράμετρο της προόδου όλων των οργανισμών (κόμματα, συνδικάτα, επιχειρήσεις, σχολεία, νοσοκομεία, τοπική αυτοδιοίκηση, δημόσιοι οργανισμοί, ακόμη και οικογένεια).

Στη χώρα μας, δυστυχώς, βρισκόμαστε πολύ πίσω στην ηγεσία. Ιδιαίτερα στους κοινωνικούς και δημόσιους οργανισμούς, οι επικεφαλής συνήθως δεν ασκούν ούτε αποτελεσματική ηγεσία ούτε αποτελεσματικό μάντζεμντ.

Κρίσιμα ζητήματα ηγεσίας που πρέπει οι κατέχοντες την εξουσία να αντιμετωπίσουν αν θέλουν τη διεθνή ανταγωνιστικότητα και την πρόοδο είναι τα ακόλουθα:

Σεβασμός σε θεμελιώδεις αξίες

Πρώτον, τα ηγετικά στελέχη έχουν την ευθύνη της δημιουργίας μιας σύγχρονης εθνικής μεταίδεολογίας. Αναμφισβήτητα, οι κομματικές ιδεολογίες είναι απαραίτητες για να λειτουργεί η δημοκρατία. Ταυτοχρόνως όμως είναι απαραίτητα θεμελιώδη στοιχεία που συνθέτουν μια εθνική ιδεολογία: θα προσδιορίζουν τις στάσεις, τις αποφάσεις, τις συμπεριφορές των ατόμων, των ομάδων, των οργανισμών και της κοινωνίας συνολικά. Στοιχεία όπως είναι η δημοκρατία, με την ουσιαστική της έννοια, η διαφάνεια, η αξιοκρατία, η ακεραιότητα, η αποδοτική χρήση των πόρων, η άμιλλα, η υπευθυνότητα, η συνεργασία, η συναίνεση και ο διάλογος, η τήρηση των νόμων, ο σεβασμός στο περιβάλλον, η διεθνής ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, η αλληλεγγύη και η κοινωνική ευ-

Ηγεσία και μάντζεμντ

Το κλειδί της προόδου στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα

Δημήτρης Μπουραντάς

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

θύνη πρέπει να αποτελέσουν συστατικά μιας τέτοιας εθνικής μεταίδεολογίας. Στον χαοτικό κόσμο που ζούμε, η πορεία της χώρας προς την πρόοδο προϋποθέτει μια τέτοια σταθερά, η οποία θα ξεπερνά τα κόμματα, τις κυβερνήσεις, τις εσωτερικές και διεθνείς συγκυρίες, τις πολιτικές και τις στρατηγικές.

Καθορισμός βασικών εθνικών στόχων

Δεύτερον, θεμελιώδης ευθύνη των ηγετικών στελεχών είναι ο προσδιορισμός εθνικών στρατηγικών στόχων και εθνικών στρατηγικών που θα υλοποιούνται με συνέπεια και συνέχεια. Αναμφισβήτητα, τα κόμματα και οι ομάδες συμφερόντων (εργαζόμενοι, επιχειρηματίες κτλ.) έχουν επιμέρους επιδιώξεις και πρέπει να προωθούν τους στόχους και τις πολιτικές που τους εκφράζουν. Πέραν αυτών, έχουμε ανάγκη από μια ισχυρή συμφωνία και δέσμευση όλων σε ένα ελάχιστο πλαίσιο εθνικών στόχων και στρατηγικών που θα εξασφαλίζουν μια ισχυρή και ανταγωνιστική θέση της χώρας στο παγκόσμιο σύστημα και τη διαρκή ευημερία της κοινωνίας. Δεν αναφέρομαι σε εθνικά οράματα, διότι, αν και πιστεύω σε αυτά, είναι αρκετά αόριστα. Πιστεύω περισσότερο στους στρατηγικούς μετρήσιμους στόχους μακροπρόθεσμου ορίζοντα, δέκα ως δεκαπέντε ετών. Για παράδειγμα, τέτοιος στόχος για την Παιδεία είναι να επιτύχουμε σε δέκα χρόνια να έχουμε στην Ελλάδα 100.000 ξένους φοιτητές ή να φτιάξουμε την πρώτη στον κόσμο Σχολή Φιλοσοφίας. Τέτοιους μακροπρόθεσμους, μεγάλους και τολμη-

ρούς στόχους χρειαζόμαστε σε όλους τους τομείς – οικονομία, έρευνα, Παιδεία, πολιτισμός, Υγεία, τουρισμός, περιβάλλον, κοινωνική αλληλεγγύη. Βεβαίως, η υλοποίηση των εθνικών στρατηγικών στόχων απαιτεί έξυπνες, αποτελεσματικές, καινοτόμες και ανταγωνιστικές εθνικές στρατηγικές και εστίαση στην υλοποίησή τους.

Λιτές, ευέλικτες και σαφείς δομές

Τρίτον, η αποτελεσματικότητα, η ανταγωνιστικότητα και γενικά η πρόοδος της χώρας απαιτούν κατάλληλες μακροδομές που αφορούν τη συγκρότηση του κράτους, της αυτοδιοίκησης, της Δικαιοσύνης, της Παιδείας κτλ., αλλά και μικροδομές που αφορούν την οργάνωση των επί μέρους οργανισμών. Αντί για γραφειοκρατικές, δύσκαμπτες και δαπανηρές δομές χρειαζόμαστε δομές που θα είναι λιτές και ευέλικτες, που θα εξασφαλίζουν τη σαφήνεια των σχέσεων εξουσίας και ευθύνης, θα επιτρέπουν τον προγραμματισμό, τον έλεγχο και τη λογοδοσία. Θα εξασφαλίζουν την αποδοτική χρήση των πόρων. Δομές που θα εξασφαλίζουν από τη μια την αποκέντρωση, τη συμμετοχή και την πρωτοβουλία και από την άλλη την ολοκλήρωση, τον συντονισμό, τις συνεργείες και τις οικονομίες κλίμακας. Οι νόμοι, το θεσμικό και το ρυθμιστικό πλαίσιο πρέπει να προδιαγράφουν τέτοιες δομές. Ταυτοχρόνως, απαιτούνται κατάλληλα και αποτελεσματικά συστήματα τόσο σε μακρο όσο και σε μικρό επίπεδο. Τόσο οι δομές όσο και τα συστήματα πρέπει να αντιμετωπίσουν το τεράστιο πρόβλημα της μη ανταποδοτικότητας που υπάρχει σήμερα και έχει καθοριστικές αρνητικές συνέπειες στην αποτελεσματικότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη. Αν εξαιρέσει κανείς τους λίγους τομείς που λειτουργούν κάπως σωστά οι κανόνες της αγοράς, σε όλους τους υπόλοιπους χώρους απουσιάζει ο έλεγχος και η σύνδεση των ανταμοιβών με τη συνεισφορά στη δημιουργία αξίας. Δημόσιοι οργανισμοί καρπώνονται πόρους από την κοινωνία ανεξαρτήτως του τι προσφέρουν σε αυτήν. Το κράτος δεν αναλαμβάνει συχνά τις ευθύνες του και δεν λογοδοτεί στην κοινωνία. Αρκετοί επαγγελματίες επιβιώνουν ανεξαρτήτως της ποιότητας των υπηρεσιών που προσφέρουν. Στον Δημόσιο και στον ευρύ-

τερο Δημόσιο τομέα η αξιολόγηση των εργαζομένων είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη. Επιχειρήσεις δεν αναλαμβάνουν τα εξωτερικά τους κόστη (π.χ. επιπτώσεις στο περιβάλλον, το κυκλοφοριακό κτλ.). Αρκετοί ανεύθυνοι πολίτες καθημερινά παραβιάζουν τους νόμους χωρίς κόστος, κάνουν λαθρεμπόριο, καίνε τα δάση, καταπατούν, χρηματίζουν και χρηματίζονται. Ο κρατισμός, η σοπέδωση και η άνιση μεταχείριση των πολιτών που προσφέρουν αποτελούν κυρίαρχο χαρακτηριστικό της ελληνικής κοινωνίας. Χρειαζόμαστε λοιπόν συστήματα ελέγχου, μέτρησης των αποτελεσμάτων και σύνδεσης αυτών με τις ανταμοιβές, θετικές ή αρνητικές, τόσο σε επίπεδο ατόμων όσο και σε επίπεδο οργανισμών. Πρέπει να κατανοήσουμε ότι οι νόμοι υπάρχουν για να τηρούνται και αυτό απαιτεί συστήματα ελέγχου, λογοδοσίας και απόδοσης ευθυνών. Είναι καιρός να κατανοήσουμε ότι οι υγιείς μηχανισμοί της αγοράς, ως σύστημα ελέγχου και οργάνωσης, δεν έχουν να κάνουν με πνιδικότητα και τον καπιταλισμό, αλλά με την ελευθερία επιλογής, τη διαφάνεια, τη δίκαιη ανταποδοτικότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη, τη δημοκρατία και την αποτελεσματικότητα.

Τολμηρές αλλαγές με αίσθημα ευθύνης

Τέτατον, η πρόοδος στους οργανισμούς και στις κοινωνίες δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς αλλαγές. Τα τελευταία χρόνια τα συντάρια είναι γεμάτα με μελέτες και προτάσεις για βελτιωτικές αλλαγές. Υπάρχει ένα τεράστιο χάσμα μεταξύ του «γνωρίζω» και του «κάνω» που συνήθως οφείλεται στην αδράνεια, στη συνήθεια, στα παγιωμένα συμφέροντα, στη γραφειοκρατία και στον εφησυχασμό. Οι κοινωνίες δεν αλλάζουν με μελέτες, νόμους και διατάγματα. Οι ουσιαστικές αλλαγές προκύπτουν είτε μέσα από πεφωτισμένες ηγεσίες είτε μέσα από κρίσεις. Οι αλλαγές μέσα από κρίσεις είναι επώδυνες με απρόβλεπτα αποτελέσματα. Συνεπώς, το κλειδί της προόδου είναι οι ηγεσίες. Η ευθύνη τους είναι τεράστια. Τεράστια όμως είναι και η ευθύνη του κάθε πολίτη. Οι αξίες, οι στάσεις και οι συμπεριφορές των πολιτών στις δημοκρατίες προσδιορίζουν το ποιες είναι και το τι κάνουν οι ηγεσίες. Προσδιορίζουν το αν υλοποιούνται ή δεν υλοποιούνται αποτελεσματικά οι αλλαγές. Προσδιορίζουν το αν ο κόσμος πηγαίνει προς την πρόοδο ή προς την αυτοκαταστροφή.

Τέλος, τα ηγετικά στελέχη των κομμάτων – πέραν των διαφορών τους και των θεσμικών ρόλων τους – πρέπει να λειτουργούν και ως μια εθνική ηγετική ομάδα (συνεννόηση, συνεργασία, συναίνεση, συνεργεία, συνέχεια, συνυπευθυνότητα). Βεβαίως, και ο καθένας από εμάς έχει συγκεκριμένη προσωπική ευθύνη. Πατριωτισμός δεν σημαίνει εθνικισμός, αλλά κοινωνική και εθνική συνείδηση και κυρίως ανάληψη της ατομικής ευθύνης. Σημαίνει συμπεριφορά πολίτη. Σημαίνει ακόμη αυτό που έλεγε ο Τζων Κέννεντυ: «Μη ρωτάς τι έκανε η πατρίδα για σένα, αλλά να ρωτάς τι έκανες εσύ για την πατρίδα σου». ●

Πρέπει να κατανοήσουμε ότι οι νόμοι υπάρχουν για να τηρούνται και αυτό απαιτεί συστήματα ελέγχου, λογοδοσίας και απόδοσης ευθυνών

Ανταγωνιστικότητα

Η Ελλάδα έχει χρόνιο έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της. Από τις αρχές της δεκαετίας του '50 μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '90, το μέσο έλλειμμα ήταν της τάξης του 3% του ΑΕΠ ετησίως. Αυτό οφείλεται στη χρόνια υστέρηση των αποταμιεύσεων έναντι των επενδύσεων, στη χρόνια υστέρηση της ανταγωνιστικότητας και στην εσωστρέφεια, αλλά σχετικά υψηλή, ανάπτυξή της.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '90, και ιδιαίτερα μετά την υιοθέτηση του ευρώ, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε ακόμα περισσότερο, ξεπερνώντας το 14% του ΑΕΠ το 2007. Με βάση εθνολογιστικά στοιχεία, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το 2007 προέκυψε ως η διαφορά μεταξύ συνολικών επενδύσεων της τάξης του 25% του ΑΕΠ (από τις υψηλότερες στην ΕΕ) και εθνικών αποταμιεύσεων της τάξης του 11% του ΑΕΠ (οι χαμηλότερες στην ΕΕ).

Το έλλειμμα αυτό ήταν το υψηλότερο μεταξύ των χωρών-μελών του ΟΟΣΑ, με εξαίρεση την Ισλανδία. Η Πορτογαλία και (δευτερευόντως) η Ισπανία διακρίνονται και αυτές από πολύ υψηλά ελλείμματα στις τρέχουσες συναλλαγές τους.

Παράλληλα με την αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, παρατηρείται αύξηση του πλεονάσματος του ισοζυγίου στις χώρες του ευρωπαϊκού Βορρά, επίσης από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετέπειτα. Αυτό το φαινόμενο ερμηνεύεται από τη διαδικασία οικονομικής ενοποίησης της ΕΕ ως εξής. Η οικονομική σύγκλιση, εφόσον είναι επιτυχής, οδηγεί: Πρώτον, σε μείωση των διεθνών επιτοκίων δανεισμού για τις χώρες εκείνες (του Ευρωπαϊκού Νότου) που αντιμετώπιζαν, αρχικά, υψηλά επιτόκια δανεισμού. Η μείωση των επιτοκίων (ουσιαστικά των ασφαλιστρικών κινδύνου) οδηγεί σε αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων και σε μείωση των ιδιωτικών αποταμιεύσεων. Αν οι επενδύσεις και αποταμιεύσεις του δημόσιου τομέα δεν κινηθούν επαρκώς προς την αντίθετη κατεύθυνση, διευρύνεται το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, αφού αυτό αποτελεί τη διαφορά μεταξύ συνολικών (εθνικών) επενδύσεων και αποταμιεύσεων. Δεύτερον, σε υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης τις χώρες-μέλη της ΕΕ με το χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες. Και αυτή η διαδικασία οδηγεί σε διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου των ταχύτερα αναπτυσσόμενων χωρών-μελών και του πλεονάσματος των υπολοίπων.

Ελλείμματα αυτών των διαστάσεων, εφόσον συνεχίζονται, συνεπάγονται τη χειροτέρευση της «διεθνούς καθαρής επενδυτικής θέσης της χώρας», ενός μεγέθους που σχετίζεται, αλλά δεν ταυτίζεται, με το καθαρό εξωτερικό χρέος. Εάν η Ελλάδα δεν ήταν μέλος της ευρωζώνης, η πιθανότερη συνέπεια ενός ελλείμματος του ισοζυγίου αυτών των διαστάσεων θα ήταν η σημαντική υποτίμηση της δραχμής, η αύξηση του πληθωρισμού,

Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και ανάπτυξη

Ενα ευέλικτο αναπτυξιακό πρότυπο για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας

Γιάννης Στουρνάρας

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

η μείωση των πραγματικών μισθών και της ιδιωτικής κατανάλωσης, η μείωση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης, η ενδεχόμενη μείωση των εισαγωγών και αύξηση των εξαγωγών. Η προσαρμογή σε χαμηλότερο έλλειμμα του ισοζυγίου θα ήταν βίαιη και τυφλή. Αυτό συνέβη επανειλημμένα στο παρελθόν, πριν η Ελλάδα υιοθετήσει το ευρώ.

Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωζώνη δίνει την πολυτέλεια του χρόνου και του τρόπου προσαρμογής. Κατ' αρχήν πρέπει να ληφθεί ότι απαιτείται προσαρμογή. Πρώτον, διότι ακόμα και κάτω από την «ομπρέλα προστασίας» του ευρώ το μεγάλο έλλειμμα του ισοζυγίου συνεπάγεται εκροή εισοδήματος στο εξωτερικό (τόκοι, μερίσματα, ενοίκια κτλ.) που δεν μπορεί να αντισταθμιστεί επί άπειρον από την υψηλότερη ανάπτυξη που ο εξωτερικός δανεισμός μπορεί να εξασφαλίζει. Δεύτερον, διότι το έλλειμμα του ισοζυγίου αφενός οφείλεται και στην αρνητική καθαρή αποταμίευση του δημόσιου τομέα (δηλαδή στο τρέχον έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης, περίπου 2% του ΑΕΠ) και αφετέρου στην πολύ μικρή ιδιωτική αποταμίευση (περίπου 13% του ΑΕΠ), τόσο συγκριτικά με τις άλλες χώρες της ευρωζώνης όσο και, κυρίως, σε σχέση με τις μελλοντικές ανάγκες που δημιουργεί η γήρανση του πληθυσμού. Τρίτον, διότι η τρέχουσα διεθνής κρίση έχει προκαλέσει τη διεύρυνση των επι-

τοκιακών περιθωρίων δανεισμού του Δημοσίου, των τραπεζών, των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, που επιβαρύνουν την εθνική ευημερία, αφού η Ελλάδα έχει σχετικά μεγάλο καθαρό εξωτερικό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ. Τέταρτον, διότι η ΕΕ είναι μια πλήρης νομισματική ένωση, αλλά δεν είναι μια πλήρης οικονομική ένωση και στερείται επαρκών μέσων (διαθέτει μόνο τα αναγκαία) εξάλειψης των περιφερειακών ανισορροπιών αν παραστεί μείζων ανάγκη.

Η προσαρμογή που απαιτείται μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, επιθυμητούς ή ανεπιθυμητούς. Π.χ. ανεπιθύμητος τρόπος είναι η οικονομική ύφεση ή και η μείωση των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης σε σχέση με τα λοιπά κράτη-μέλη της ΕΕ. Επιθυμητή είναι η αύξηση της ιδιωτικής και δημόσιας αποταμίευσης (που ούτως ή άλλως απαιτείται λόγω της γήρανσης του πληθυσμού), η αύξηση των εξαγωγών και η μείωση των εισαγωγών.

Είναι σαφές ότι η προσαρμογή απαιτεί ένα διαφορετικό αναπτυξιακό πρότυπο από το σημερινό. Με χαμηλότερη ιδιωτική και δημόσια κατανάλωση, υψηλότερη ιδιωτική και δημόσια αποταμίευση, υψηλότερες εξαγωγές, περισσότερα ανταγωνιστικά προϊόντα και υπηρεσίες. Επειδή η προσαρμογή είναι σημαντική, ο χρόνος που απαιτείται για την υλοποίησή της είναι επίσης σημαντικός. Όπως ήδη ελέγχθη, η συμμετοχή στην ευρω-

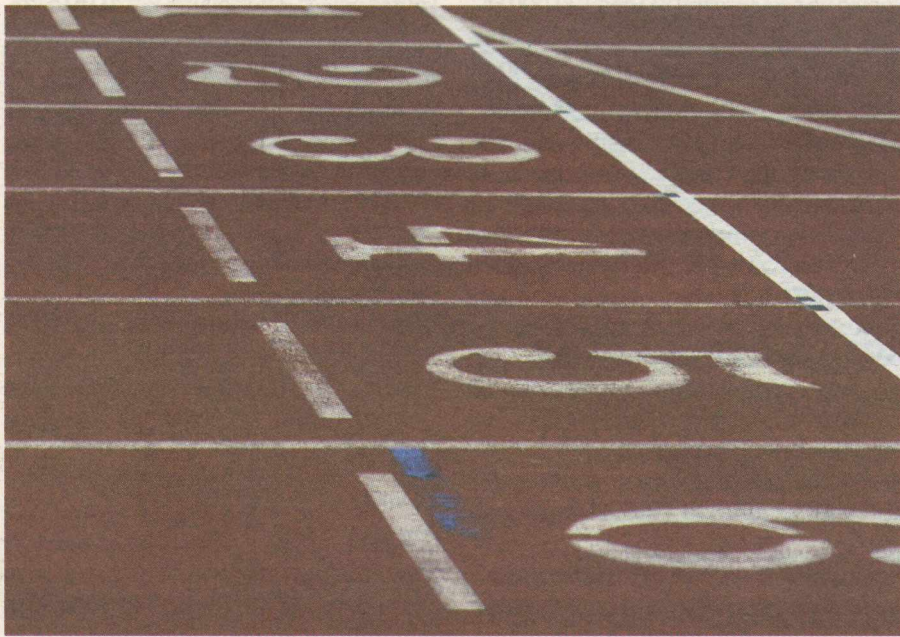
ζώνη προσφέρει την πολυτέλεια του επαρκούς χρόνου.

Τα κύρια μέσα για την επίτευξη της προσαρμογής είναι οι δημόσιες δαπάνες και τα δημόσια έσοδα για την αύξηση της δημόσιας αποταμίευσης, τα φορολογικά και τα ασφαλιστικά κίνητρα για την αύξηση της ιδιωτικής αποταμίευσης και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας για την αύξηση των εξαγωγών και τη μείωση των εισαγωγών. Τα επιτόκια καθορίζονται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις διεθνείς αγορές και επομένως δεν αποτελούν εσωτερικό μέσο προσαρμογής.

Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας είναι καταλυτικό μέσο προσαρμογής. Η ανταγωνιστικότητα είναι όμως έννοια πολύ ευρύτερη από το σχετικό κόστος εργασίας, που ορισμένες φορές υπερτονίζεται, αν και εμπειρικά έχει αποδειχθεί ότι ο περιορισμός του δεν είναι ούτε αναγκαία ούτε επαρκής συνθήκη για τη βελτίωση του ισοζυγίου. Το πλέον κραυγαλέο παράδειγμα αποτελούν οι ΗΠΑ, όπου από το 2000 μέχρι σήμερα το σχετικό κόστος εργασίας έχει μειωθεί κατά 30% και το έλλειμμα του ισοζυγίου έχει αυξηθεί κατά 2% του ΑΕΠ.

Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας απαιτεί ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο για την Ελλάδα που θα αναδεικνύει τα δυναμικά συγκριτικά της πλεονεκτήματα, εξωστρεφές, ευέλικτο, με έμφαση στην αναβάθμιση της δημόσιας παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της, την έρευνα και την καινοτομία, τη συνεχή επιμόρφωση του εργατικού δυναμικού, το αποτελεσματικό κοινωνικό κράτος, την κατάργηση των αναχρονιστικών και πελατειακών περιορισμών στη λειτουργία του ανταγωνισμού των αγορών αγαθών και υπηρεσιών, το άνοιγμα των κλειστών επαγγελματιών, την κατάργηση των γραφειοκρατικών εμποδίων στην άσκηση επιχειρηματικότητας, την προσέλκυση ξένων επενδύσεων και την αποτελεσματική λειτουργία ενός σύγχρονου κράτους. Το κράτος αυτό δεν θα είναι επιχειρηματίας, αλλά θα παρέχει υψηλής ποιότητας κοινωνικές υπηρεσίες παιδείας, υγείας, κοινωνικής ασφάλισης, πολιτισμού και περιβάλλοντος, προσβάσιμες σε όλους, εξασφαλίζοντας ίσες ευκαιρίες. Θα κατασκευάζει και θα συντηρεί υποδομές σε συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα, θα εποπτεύει τις αγορές, θα επιβάλλει κανόνες ανταγωνισμού και χρηστής εταιρικής διακυβέρνησης, θα σχεδιάσει και θα εφαρμόσει ένα αποτελεσματικό και δίκαιο φορολογικό σύστημα, κυρίως όμως θα θέτει μακροχρόνιους αναπτυξιακούς και κοινωνικούς στόχους και θα εξασφαλίζει τα μέσα επίτευξής τους.

Αποτελεσματική και ανταγωνιστική δημόσια παιδεία, απελευθερωμένες αγορές, αποτελεσματικό κοινωνικό και εποπτικό κράτος, δίκαιο και αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα είναι οι τέσσερις βασικές κατευθύνσεις με στόχους τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, την εξασφάλιση της συνέχισης υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης, την προσαρμογή του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και τη δίκαιη διανομή των καρπών της οικονομικής ανάπτυξης. ●

Ανταγωνιστικότητα

Η πλεονάζουσα ζήτηση βασικών αγροτικών προϊόντων, ως αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης και της υιοθέτησης δυτικών διατροφικών συνθηκών σε χώρες όπως η Κίνα και η Ινδία, καθώς και η υποχώρηση της προσφοράς λόγω της μείωσης της παραγωγής (η οποία οφείλεται στην παρατεταμένη ξηρασία στην Αυστραλία, αλλά και στην αύξηση των εκτάσεων που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή βιοκαυσίμων αντί τροφίμων στις ΗΠΑ, στη Βραζιλία και σε άλλες χώρες) έχουν οδηγήσει τους τελευταίους μήνες σε μεγάλη αύξηση των τιμών των προϊόντων αυτών. Προφανώς, ένα μέρος της αύξησης των τιμών οφείλεται στην αύξηση του κόστους παραγωγής λόγω της ραγδαίας αύξησης της τιμής του πετρελαίου, αλλά και στην κερδοσκοπία σε παγκόσμια κλίμακα, όπως συμβαίνει συνήθως με τα προϊόντα των οποίων οι τιμές έχουν αυξητική τάση.

Η αύξηση των τιμών των βασικών αγροτικών προϊόντων, που συχνά ξεπερνά το 50% κατά μέσο όρο, έχει επιβαρύνει το κόστος διατροφής σε όλες τις χώρες του κόσμου με διαφορετική προφανώς ένταση. Στις χώρες του τρίτου κόσμου, που είναι καθαροί εισαγωγείς τροφίμων, η κατάσταση, είτε λόγω της αύξησης των τιμών είτε λόγω ελλείψεων στην αγορά, έχει προκαλέσει κοινωνικές εκρήξεις.

Όπως προαναφέρθηκε, η εξέλιξη των τιμών των βασικών τροφίμων, συνδυαζόμενη με την αύξηση των τιμών του πετρελαίου, έχει προκαλέσει πληθωριστικές πιέσεις και στις πλουσιότερες χώρες. Ειδικότερα στη χώρα μας οι πληθωριστικές πιέσεις είναι εντονότερες λόγω των γνωστών ολιγοπωλιακών δομών της εγχώριας αγοράς, των στρεβλώσεων του ανταγωνισμού στον χώρο του εμπορίου, αλλά και της πολύ υψηλότερης εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας από το πετρέλαιο σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Ταυτόχρονα, η αύξηση του όγκου και των τιμών των εισαγωγών όχι μόνο του πετρελαίου αλλά και των τροφίμων έχει προκαλέσει τεράστια επιβάρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών, που έχει φθάσει πλέον στο 15% του ΑΕΠ, αντί 5% πριν από μερικά χρόνια. Είναι ίσως ενδιαφέρον να τονιστεί ότι η χώρα μας έχει γίνει πλέον μεγάλος εισαγωγέας αγροτικών προϊόντων, δεδομένου ότι ο λόγος κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές στον τομέα αυτό μόλις που ξεπερνά το 50%, αντί του 80% ως 90% πριν από δέκα χρόνια.

Ας σημειωθεί ότι η υποχώρηση της ελληνικής αγροτικής παραγωγής σε απόλυτα μεγέθη δεν μπορεί να αποδοθεί στη μείωση του ενεργού αγροτικού πληθυσμού, δεδομένου ότι στη χώρα μας το ποσοστό παραμένει υψηλότερο από τον μέσο ευρωπαϊκό όρο (περίπου 10% στην Ελλάδα σε σχέση με 5% στην Ευρώπη των «27»). Η εξέλιξη αυτή είναι αποτέλεσμα της χαμηλής διεθνούς ανταγωνιστικότητας της αγροτι-

Η παγκόσμια διατροφική κρίση

Ευκαιρία ή απειλή για την ελληνική οικονομία;

Ναπολέων Μαραβέγιας

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

κής παραγωγής, η οποία οφείλεται σε μια σειρά γνωστές διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής αγροτικής οικονομίας.

Το υψηλό κόστος παραγωγής, λόγω της προβληματικής οργάνωσης και διαχείρισης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και του αναποτελεσματικού συνδυασμού των παραγωγικών συντελεστών (που συχνά οφείλεται στο χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των αγροτών, αλλά και στο μικρό μέγεθος του αγροτικού κλήρου) αποτελούν μαζί με τη μέτρια ποιότητα (σε σχέση με την τιμή) τους βασικούς παράγοντες που εξηγούν την αδυναμία της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής αγροτικής παραγωγής σε συνθήκες σχεδόν ελεύθερου πλέον διεθνούς εμπορίου. Βεβαίως, η κατάσταση αυτή επιβαρύνεται με τις αδυναμίες στο επίπεδο της μεταποίησης και της εμπορίας των αγροτικών προϊόντων, που μόνο «ντισίδες» εκσυγχρονισμού διακρίνονται μέσα στο πέλαγος των παραδοσιακών πρακτικών.

Το ερώτημα που προβάλλει είναι αν η παγκόσμια διατροφική κρίση, με την αύξηση των τιμών των τροφίμων που παρατηρείται διεθνώς, εκτός από τα προβλή-

ματα που προκαλεί στην ελληνική οικονομία, τα οποία ήδη σκιαγραφήθηκαν, μπορεί να αποτελέσει και μια ευκαιρία για την ελληνική αγροτική οικονομία και συνεπώς για την ελληνική οικονομία γενικότερα.

Δεδομένου ότι το βασικό πρόβλημα της έλλειψης διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής αγροτικής παραγωγής είναι το κόστος της (σε σχέση με την ποιότητα) και συνεπώς η ανάγκη για υψηλότερες τιμές στην αγορά (που θα καλύπτουν αυτό το κόστος), θα μπορούσε να σκεφθεί κάποιος ότι στη σημερινή συγκυρία, που οι τιμές των αγροτικών προϊόντων έχουν αυξηθεί διεθνώς, η ελληνική αγροτική οικονομία θα μπορούσε να επωφεληθεί αυξάνοντας την παραγωγή της, αυξάνοντας τα μερίδια αγοράς στην εγχώρια, την ευρωπαϊκή και τη διεθνή αγορά και προκαλώντας έτσι μείωση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας μας στον τομέα των τροφίμων.

Υπάρχουν, ωστόσο, δύο προϋποθέσεις: πρώτη προϋπόθεση είναι η ευνοϊκή αυτή συγκυρία να έχει διάρκεια. Δεύτερη προϋπόθεση είναι η ελληνική αγροτική οικονο-

μία να επωφεληθεί μονιμότερα από αυτή την ευκαιρία. Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση οι διεθνείς προβλέψεις θεωρούν ότι η κατάσταση αυτή θα έχει ορίζοντα δεκαετίας μέχρι η παραγωγή αγροτικών προϊόντων (δημητριακών κυρίως) να αυξηθεί ώστε να καλύψει την αυξανόμενη ζήτηση. Σε αυτό προφανώς θα συμβάλει η παραγωγή γενετικά τροποποιημένων αγροτικών προϊόντων, η οποία προβάλλει πλέον ως αναπόφευκτη λύση, με όλους τους κινδύνους που ενδεχομένως περικλείει.

Η δεύτερη προϋπόθεση υπόκειται σε μια σειρά άλλων προϋποθέσεων. Η ελληνική αγροτική οικονομία μπορεί να επωφεληθεί σε μονιμότερη βάση αν η δυνατότητα που έχει να παράγει σε υψηλότερες τιμές στη χρονική περίοδο που διαρκεί η σημερινή συγκυρία δεν χρησιμοποιηθεί απλώς ως μια παράταση για την επιβίωση των σημερινών δομών του αγροτικού τομέα. Τέτοιες παρατάσεις επιβίωσης των παραδοσιακών δομών της ελληνικής αγροτικής οικονομίας έχουν υπάρξει και στο παρελθόν, ιδίως μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ και τη γενναϊόδωρη εφαρμογή της ΚΑΠ στη δεκαετία του 1980, οι οποίες και οδήγησαν στη σημερινή κατάσταση.

Η ευνοϊκή διεθνής συγκυρία για την ελληνική αγροτική οικονομία μπορεί να αντισταθμίσει τις αρνητικές επιπτώσεις της συγκυρίας αυτής για το σύνολο της ελληνικής οικονομίας και της κοινωνίας μόνο στο μέτρο που τόσο οι αγρότες-παραγωγοί όσο και οι δημόσιες αρχές σε τοπικό και εθνικό επίπεδο αντιληφθούν ότι πρόκειται για μια ευνοϊκή χρονική περίοδο που και αυτή θα τελειώσει και ότι πρέπει έστω ως τελευταία ευκαιρία να γίνουν οι αναγκαίες αλλαγές θεσμών και συμπεριφορών προκειμένου να βελτιωθεί η διεθνής ανταγωνιστικότητα των ελληνικών αγροτικών προϊόντων. ●

Ανταγωνιστικότητα

Η έναρξη των διαδικασιών για τη διάθεση των Κοινοτικών πόρων για το ανθρώπινο δυναμικό και την αγορά εργασίας, κατά την περίοδο 2007-2013, έχει επαναφέρει στην επικαιρότητα τη συζήτηση για τη συμβολή του ανθρώπινου κεφαλαίου στη διαδικασία αναπτυξιακής αναδιάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας.

Από πολλές πλευρές υποστηρίζεται ότι η αποτελεσματική αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελεί μια από τις μεγάλες προκλήσεις για την ελληνική οικονομία. Οι προβληματισμοί και οι προτάσεις που κατατίθενται αναφέρονται, τις περισσότερες φορές, στην αναγκαιότητα μεταρρυθμίσεων και συνήθως καταλήγουν σε συνταγολόγια μέτρων πολιτικής που έχουν εφαρμοσθεί με επιτυχία σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πράγματι, σε μια περίοδο που στον ευρύτερο δημόσιο διάλογο, με κάθε ευκαιρία, αποδίδεται στρατηγική σημασία στην κοινωνία της γνώσης και στην ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου, η ελληνική οικονομία συνεχίζει να σημειώνει χαμηλή απόδοση των ατομικών και κοινωνικών επενδύσεων σε ανθρώπινο κεφάλαιο, σε συνδυασμό με διαδοχικές αποτυχίες των μεταρρυθμίσεων στον χώρο της παιδείας αλλά και του ευρύτερου συστήματος διαμόρφωσης και βελτίωσης του ανθρώπινου δυναμικού στην Ελλάδα.

Οι επενδύσεις για συγκρότηση και συσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου έχουν αποτελέσει συστατικό στοιχείο των διαρθρωτικών προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επίτευξη μακροοικονομικής σύγκλισης των κρατών-μελών, στο πλαίσιο των πολιτικών κοινωνικοοικονομικής συνοχής. Μπορούμε χαρακτηριστικά να αναφέρουμε την ποιοτική αναβάθμιση των πανεπιστημίων και την αποτελεσματικότητα των μέτρων για τη βελτίωση των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού στην Ισπανία. Επίσης, η προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων και το λεγόμενο «οικονομικό θαύμα» της Ιρλανδίας από πολλούς μελετητές αποδίδεται στη μακροχρόνια και συστηματική επένδυση πόρων στη συσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου. Εκτός από τις χώρες συνοχής, ένας μικρός αριθμός αναπτυγμένων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Φινλανδία, Δανία) υλοποίησαν κατά την τελευταία εικοσαετία προγράμματα διαρθρωτικών μεταβολών, στα οποία η αναδιάρθρωση του εκπαιδευτικού συστήματος είχε πρωταγωνιστικό ρόλο.

Αντίθετα, από την επισκόπηση μελετών και πραγματικών δεδομένων για την ελληνική οικονομία προκύπτουν οι ακόλουθες γενικές διαπιστώσεις σχετικά με τα προγράμματα εκπαίδευσης και τη διαδικασία συσώρευσης ανθρώπινου κεφαλαίου:

- Πολλές μελέτες έχουν επισημάνει τη χαμηλή οικονομική απόδοση του ανθρώπινου κεφαλαίου στην ελληνική οικονομία και ιδιαίτερα των προγραμμάτων εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού.
- Αναφορικά με τη μακροχρόνια στόχευ-

Ανθρώπινο κεφάλαιο και αναπτυξιακή αναδιάρθρωση

Ο πρωταγωνιστικός ρόλος του εκαιδευτικού συστήματος

Α. Μπαρτζώκας

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ση των μέτρων πολιτικής, δεν έχει επιτευχθεί η απαραίτητη προσαρμογή των προγραμμάτων εκπαίδευσης σε δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας, ιδιαίτερα στον χώρο των υπηρεσιών.

● Παραμένει σημαντική η υστέρηση στην παρακολούθηση τόσο των τεχνολογικών αλλαγών (και της αντίστοιχης ζήτησης δεξιοτήτων) όσο και των τάσεων γεωγραφικής αναδιάρθρωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων στην ελληνική οικονομία.

● Εκθέσεις διεθνών οργανισμών αλλά και μελέτες συνδικαλιστικών φορέων έχουν τεκμηριώσει φαινόμενα δομικών στρεβλώσεων στην αγορά εργασίας με την αύξηση της παρούσας οικονομικών μεταναστών στον ανεπίσημο τομέα της οικονομίας και τα υψηλά ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας στις νεότερες ηλικιακές κατηγορίες του πληθυσμού.

● Από πολλές πλευρές τονίζεται η απουσία αξιόπιστων και αποτελεσματικών μηχανισμών αποτίμησης και αξιολόγησης των προγραμμάτων εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού.

Είναι προφανές ότι ο σχεδιασμός και η αποτελεσματικότητα των επενδύσεων αυτών στην ελληνική οικονομία υπολείπεται σημαντικά σε σύγκριση με τα αντίστοιχα προγράμματα σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για να φωτίσουμε καλύτερα την ελληνική περίπτωση είναι σκόπιμο να αναφερθούμε στα κριτήρια για τον σχεδιασμό των μέτρων πολιτικής με τα οποία μπορεί να μας εφοδιάσει η διεθνής εμπειρία.

Η διαμόρφωση μέτρων πολιτικής για την εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού είχε, παραδοσιακά, στηριχθεί σε δύο παραδοχές. Η πρώτη υποστήριζε ότι ο ρυθμός αύξησης των επενδύσεων για τη συσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου συμβάλλει, σε κάθε περίπτωση, στη βελτίωση του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης. Αμεση συνέπεια αυτής της προσέγγισης ήταν ο σχεδιασμός γενικής εφαρμογής μέτρων πολιτικής που έχουν προτεραιότητα την ποσοτική αύξηση των δαπανών για ανθρώπινο κεφάλαιο. Η δεύτερη παραδοχή είχε αφετηρία την άποψη ότι τα μέτρα

εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού θα πρέπει να έχουν αντικείμενο τη βελτίωση των γενικών γνώσεων των εργαζομένων, ενώ οι επιχειρήσεις μπορούν να αναλάβουν την παροχή εξειδικευμένων γνώσεων, μετά την πρόσληψη των εργαζομένων.

Ας μεταφέρουμε αυτές τις γενικές παραδοχές στο πεδίο της εξειδικευμένης εφαρμογής μέτρων πολιτικής, έχοντας κατά νου την ελληνική περίπτωση. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί μια προτεραιότητα πολιτικής που μπορεί να επιτευχθεί με τη δέσμευση πόρων, χωρίς περαιτέρω ενασχόληση με το περιεχόμενο, τη διαδικασία μεταβίβασης των γνώσεων και την αξιοποίησή τους από τις επιχειρήσεις. Επίσης, η έμφαση σε γενικού χαρακτήρα πολιτικές τεχνικής εκπαίδευσης οδηγεί στη διαμόρφωση μιας μεγάλης δεξαμενής εργαζομένων με γενικές γνώσεις και περιορισμένες δεξιότητες. Για να το θέσουμε διαφορετικά, η εφαρμογή μέτρων πολιτικής, στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, παραμορφώνει την αγορά εργασίας και δεν συμβάλλει στην αναπτυξιακή αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας.

Οι παραδοχές για τον σχεδιασμό πολιτικών για το ανθρώπινο δυναμικό έχουν αναθεωρηθεί τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο της επιστημονικής συζήτησης, αλλά και με βάση την εμπειρία πολλών αναπτυγμένων χωρών. Οι προσεγγίσεις που τις έχουν αντικαταστήσει έχουν άμεσες και προφανείς συνέπειες στην άσκηση μιας αποτελεσματικής πολιτικής για τη συσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου στη σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα.

Πολλοί οικονομολόγοι έχουν ασχοληθεί με την ανάλυση του διευρυμένου ρόλου του ανθρώπινου κεφαλαίου σε δύο καίριους τομείς των κοινωνιών της γνώσης: την υποστήριξη της διαδικασίας διάχυσης καινοτομιών και τη συμβολή στην εφαρμογή συγκεκριμένων γνώσεων. Η χρησιμοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου αποκτά πλέον κρίσιμο και διαφοροποιημένο χαρακτήρα διότι υποστηρίζει τις διαδικασίες αναδιάρθρωσης και προσαρμογής που έχουν κινητήρια δύναμη την ανάπτυξη και την εισαγωγή καινοτομιών και νέων γνώσεων στο

οικονομικό σύστημα. Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, τα μέτρα πολιτικής δεν θα πρέπει να επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους μονομερώς στον ρυθμό αύξησης των πόρων και στον πολλαπλασιασμό των προγραμμάτων πολιτικής. Αντίθετα, ο πυρήνας των προβληματισμών πολιτικής εστιάζεται στο απόθεμα του διαθέσιμου ανθρώπινου κεφαλαίου και στην εισαγωγή μηχανισμών και μέτρων πολιτικής που ενεργοποιούν και καθιστούν αποτελεσματική τη συμβολή του ανθρώπινου κεφαλαίου στις διαδικασίες διάχυσης και αφομοίωσης γνώσεων.

Βέβαια, η διαμόρφωση μέτρων πολιτικής για την εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού δεν μπορεί να στηριχθεί αποκλειστικά και μόνο σε γενικά επιχειρήματα. Αντίθετα, η συγκριτική ανάλυση των αναγκών σε διάφορους κλάδους και γεωγραφικές περιφέρειες τεκμηριώνει την επεξεργασία και την αξιολόγηση συγκεκριμένων παρεμβάσεων στην αγορά εργασίας, ενώ η αποτίμηση εξειδικευμένων μέτρων πολιτικής από ανεξάρτητους φορείς, με αξιόπιστη μεθοδολογία και πραγματικά εμπειρικά δεδομένα, συμβάλλει στη μεγαλύτερη δυνατή κατανόηση των πλεονεκτημάτων και των δυσκολιών εφαρμογής των προγραμμάτων εκπαίδευσης και επιμόρφωσης εργατικού δυναμικού.

Συνοψίζοντας τα επιχειρήματα των σύγχρονων προσεγγίσεων για τη γνώση και το ανθρώπινο κεφάλαιο μπορούμε να καταλήξουμε στη διαπίστωση ότι η πραγματική πρόκληση για την ελληνική οικονομία είναι το περιεχόμενο και οι συνθήκες πρόσβασης στη γνώση που έχουν διαμορφωθεί για τις νεότερες γενιές. Από τα προγράμματα σπουδών στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση που αποθαρρύνουν τις διαφορετικές προσεγγίσεις και τη δημιουργική αναζήτηση, μέχρι την ακινησία της ανώτατης εκπαίδευσης και τις γνωστές σε όλους παραμορφώσεις στην παροχή υπηρεσιών τεχνικής εκπαίδευσης αναδεικνύονται τα πραγματικά προβλήματα του συστήματος διαμόρφωσης ανθρώπινου κεφαλαίου στην ελληνική κοινωνία.

Είναι προφανές ότι η αναθεώρηση των επιλογών και η μελλοντική δέσμευση εθνικών και κοινοτικών πόρων σε δραστηριότητες για τη συσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου προϋποθέτουν τη ριζική αναδιάρθρωση των διαδικασιών διαμόρφωσης προτεραιοτήτων και εφαρμογής μέτρων πολιτικής, για να μπορέσουν οι υφιστάμενοι μηχανισμοί άσκησης πολιτικής αλλά και οι φορείς οικονομικών δραστηριοτήτων να ανταποκριθούν αποτελεσματικότερα στις προκλήσεις απορρόφησης και αναπτυξιακής αξιοποίησης Κοινοτικών πόρων που αναμένεται να λάβει η χώρα κατά την περίοδο 2007-2013.

Όσο οι προγραμματικές πρωτοβουλίες θα επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στη μηχανιστική μεταφύτευση συνταγολογίων πολιτικής με αμφίβολη τεκμηρίωση, τα αποτελέσματα θα είναι πενιχρά και το κόστος των χαμένων ευκαιριών θα αυξάνεται. ●

Ανταγωνιστικότητα

Προκειμένου να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας είναι επιτακτική ανάγκη να ξεκινήσουν άμεσα οι δράσεις για το Δ' Πρόγραμμα Κοινωνικής Στήριξης της περιόδου 2007-2013. Ομοίως επιτακτική ανάγκη είναι να προκύψουν ικανά αποτελέσματα από τη χρήση των πόρων και βαθμιαία να ενισχύεται η αποδοτικότητα των υλοποιούμενων δράσεων.

Προκειμένου να διερευνηθούν οι επιπτώσεις από την εισροή κοινοτικών πόρων για τα κράτη-μέλη η Ευρωπαϊκή Επιτροπή – κυρίως – και αναγνωρισμένοι ερευνητές έχουν προβεί σε προβλέψεις και συγκρίσεις μεταξύ χωρών. Ασφαλώς, πρόκειται για δύσκολο εγχείρημα. Ενδεικτικές δυσκολίες είναι οι ακόλουθες: δεν είναι εφικτή η ακριβής μέτρηση και ποσοτικοποίηση των ωφελειών/ απωλειών που θα προκύψουν. Μη αναμενόμενες εξελίξεις δημιουργούν αστοχίες. Ανάλογα με το σημείο εκκίνησης και το μέγεθος της προσπάθειας εξαρτάται και το τελικό αποτέλεσμα. Πάντως, παρά τις όποιες επιφυλάξεις, οι εργασίες αυτές έχουν χρησιμότητα. Αποτυπώνουν δεδομένα, πιθανολογούν συνέπειες, επιτρέπουν την ανάδειξη ορισμένων τάσεων.

Εδώ θα παρουσιαστούν ορισμένες εκτιμήσεις για τις εμπορικές συναλλαγές εξαιτίας της εισροής κοινοτικών πόρων στη χώρα μας κατά το διάστημα ως το 2013. Διαπιστώνεται ότι παρά τη στόχευση των κοινοτικών πόρων σε δράσεις ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας, στην πράξη η συμβολή τους στη βελτίωση της εξαγωγικής δραστηριότητας της Ελλάδας είναι συγκριτικά χειρότερη από πολλές άλλες χώρες της ΕΕ. Η διαπίστωση αυτή, συνακόλουθα, επιβεβαιώνει τις σοβαρές αδυναμίες του ελληνικού παραγωγικού συστήματος.

Υπολογίζεται ότι οι διαρθρωτικές παρεμβάσεις της περιόδου 2007 - 2013 θα συνεισφέρουν σε μια συνολική αύξηση (πέραν των αναμενόμενων) των ελληνικών εξαγωγών προς τον κόσμο κατά 20 δις. ευρώ. Η αύξηση αυτή θα εκτείνεται χρονικά ως το 2020. Ενδιαφέρον όμως έχουν ορισμένα ειδικότερα χαρακτηριστικά που συνδέονται με αυτήν την αύξηση:

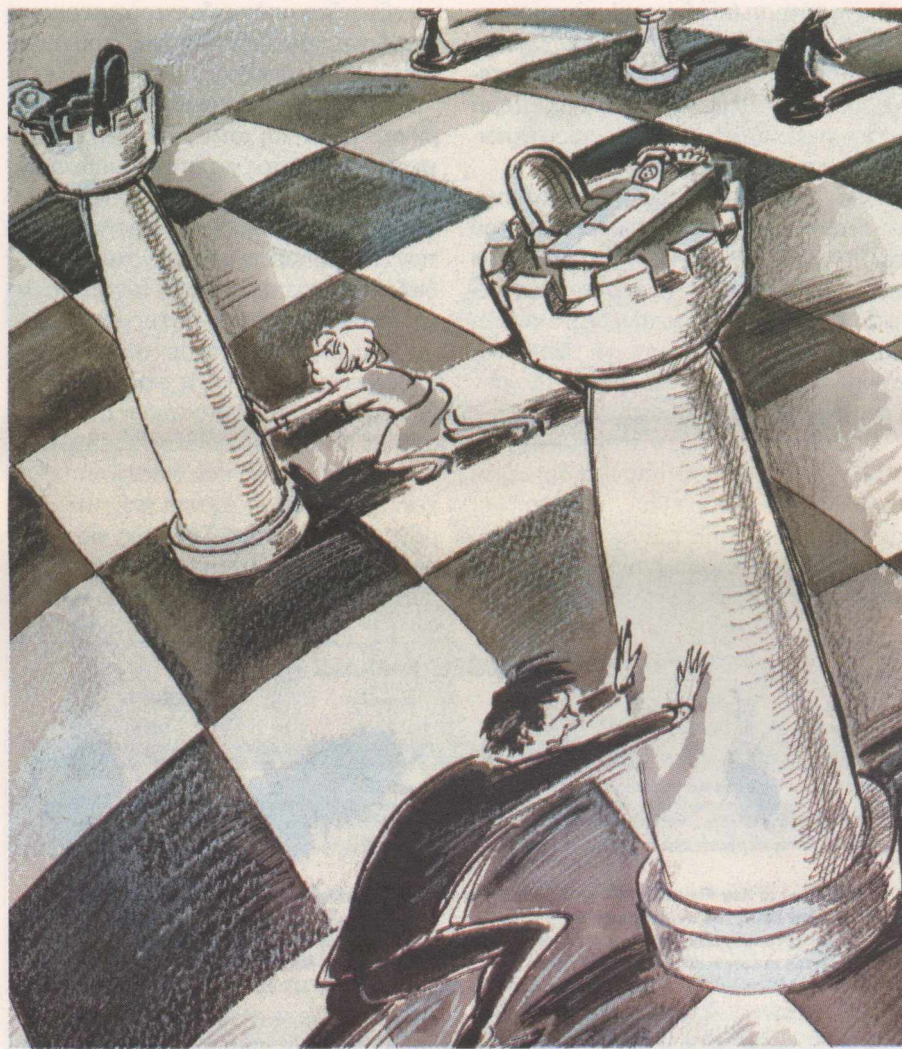
α. Το μεγάλο άλμα στις εξαγωγές προβλέπεται ότι θα σημειωθεί στο τέλος της Δ' Προγραμματικής Περιόδου (από το 2014, με συνεχή ανάπτυξη μετά). Φαίνεται μάλιστα να εξαρτάται από την κεφαλαιοποίηση του οφέλους που θα προκύψει από την υλοποίηση προβλεπόμενων έργων

Μεγαλέμποροι ή πραγματευτές;

Κοινοτικές ενισχύσεις και ελληνικές εξαγωγές

Δέσποινα Μαυρή

ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ

υποδομής και υποστηρικτικών δράσεων.

β. Εντοπίζεται μια συγκριτική αδυναμία του ελληνικού παραγωγικού συστήματος να αξιοποιήσει τους πόρους της ΕΕ προκειμένου να ενισχυθούν οι εξαγωγές της χώρας. Αυτό αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στη σχέση των συνολικών αναμενόμενων διαρθρωτικών πόρων προς την

προβλεπόμενη, εξαιτίας των πόρων αυτών, συνολική αύξηση των εξαγωγών.

Από τα στοιχεία αυτά (Πίνακας 1) φαίνεται ότι η Ελλάδα για άλλη μία φορά είναι στο κόκκινο. Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας συνεχίζεται και για τον πρόσθετο λόγο ότι δεν επιτυγχάνεται μια ικανή αξιοποίηση των πόρων της ΕΕ. Για κάθε ευρώ

που θα εισρεύσει από την ΕΕ ως και το 2013 οι εξαγωγές της Ελλάδας θα ενισχύονται με λιγότερο και από ένα ευρώ(!). Αντιθέτως, άλλες χώρες με αντίστοιχο ύψος εισερχόμενων πόρων φαίνεται ότι θα μπορέσουν να τους αξιοποιήσουν πολλαπλασιαστικά. Θα αυξήσουν έτσι την εξωστρέφεια των οικονομιών τους (Τσεχία, Ουγγαρία από τις νέες χώρες και Πορτογαλία, Ισπανία από τις παλαιές χώρες συνοχής). Η Ελλάδα, στην οποία θα εισρεύσει το 11,6% των πόρων που προορίζονται για τις πιο αδύναμες χώρες της ΕΕ, θα συμμετέχει μόλις στο 3,5% της συνολικής αύξησης των εξαγωγών που θα προκύψουν εξαιτίας των πόρων αυτών.

γ. Η ελληνική παραγωγή δυσκολεύεται να βρει διέξοδο για περισσότερες εξαγωγές στις πιο αναπτυγμένες ευρωπαϊκές αγορές. Την ίδια περίοδο που ακόμη και οι πιο αδύναμες από τις νέες χώρες της ΕΕ διαμορφώνουν προοπτικές για συγκριτικά υψηλές (πάνω από 58%) εξαγωγικές επιδόσεις προς την ΕΕ των «15», η αντίστοιχη ελληνική επίδοση υπολογίζεται περίπου στο 44%. Αυτό σημαίνει ότι οι (συνήθως) πιο σταθερές αγορές της Ευρώπης θα τροφοδοτηθούν σε μεγαλύτερο βαθμό με προϊόντα της Πορτογαλίας, της Ουγγαρίας, της Ισπανίας, της Τσεχίας και σε μικρότερο με αυτά της Ελλάδας. Γιατί; Είτε γιατί οι ελληνικές τιμές δεν θα είναι χαμηλότερες και άρα ανταγωνιστικότερες είτε και από αδυναμία της ελληνικής παραγωγής να προσαρμοστεί και να στραφεί σε προϊόντα μέσης και υψηλής εξειδίκευσης (Πίνακας 2).

δ. Ως το 2014 και παρά την αύξηση των εξαγωγών αναμένεται να επιβαρυνθεί το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας λόγω μεγαλύτερης αύξησης των εισαγωγών. Ετσι, οι πολύ σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις για το εμπορικό ισοζύγιο ως το 2015 δεν θα μπορέσουν να αντισταθμιστούν από τις όποιες, ακόμη και σημαντικές, θετικές επιπτώσεις μετά το 2015.

Οι προβλέψεις αυτές, σε συνδυασμό με τα μέχρι σήμερα εξαγωγικά αποτελέσματα της χώρας δημιουργούν ανησυχία. Η Ελλάδα εμφανίζει αδυναμίες, ιδίως σε πεδία απαραίτητα για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς της (όπως η επιχειρηματικότητα, η επένδυση σε Ε&Α, οι υποδομές τεχνολογιών πληροφορικής).

Καταλήγοντας, η ευρωπαϊκή στήριξη της περιόδου 2007 - 2013 για την ενίσχυση του παραγωγικού περιβάλλοντος, την αναβάθμιση των ανθρωπίνων πόρων, την αύξηση των δαπανών για Ε&Α, καθώς και τη βελτίωση των υποδομών, μπορεί υπό προϋποθέσεις να συμβάλει στη βελτίωση της παραγωγικής ικανότητας, της ανταγωνιστικής επίδοσης και της εξωστρέφειας της Ελλάδας. Ποιες είναι όμως οι προϋποθέσεις αυτές; Τα έργα που εκτελούνται να παράγουν μεγαλύτερο αποτέλεσμα και να ενισχύουν την παραγωγική δραστηριότητα. Να διαμορφωθούν συνθήκες για την υλοποίηση ενός συνεκτικού και ρεαλιστικού σχεδίου ανάπτυξης. Να υπάρχουν κατάλληλες μακροοικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. ●

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Εξαγωγές ανά ευρώ που θα εισρεύσει από την ΕΕ στο διάστημα 2007-2013

Εσθονία	Τσεχία	Ουγγαρία	Σλοβενία	Λετονία	Πολωνία	Ρουμανία	Πορτογαλία	Ισπανία	Ελλάδα
6,6	5,7	4,6	4,1	2,8	2,4	2,3	2,2	1,8	0,9

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Ποσοστό εξαγωγών προς την ΕΕ των «15» (ως το 2020) που εκτιμάται ότι θα προκληθούν λόγω κοινοτικών ενισχύσεων

Πορτογαλία	Ουγγαρία	Ισπανία	Τσεχία	Πολωνία	Σλοβενία	Εσθονία	Ρουμανία	Λετονία	Ελλάδα
79,5%	78,8%	68,9%	68,5%	67,9%	65,9%	62,0%	59,2%	57,9%	43,6%

Ανταγωνιστικότητα

Στο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισαβόνας και της Νέας Βιομηχανικής Πολιτικής της ΕΕ, γίνεται σύνδεση της επένδυσης στη γνώση, την έρευνα και την καινοτομία με την ανταγωνιστικότητα, την ανάπτυξη και την απασχόληση. Η αύξηση των δαπανών έρευνας στο 3% του ΑΕΠ σε ευρωπαϊκό επίπεδο (1,5% στην Ελλάδα) θεωρείται προϋπόθεση για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας.

Η Ελλάδα εμφανίζει προβληματική εικόνα στα πεδία παραγωγής γνώσης και την αξιοποίησή της. Μπορεί κανείς να συγκαταστήσει τέσσερα βασικά σημεία:

1. Τη χαμηλή ερευνητική δραστηριότητα η οποία αφορά στις συνολικές ερευνητικές δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ (0,61%), αλλά και σε αυτές του επιχειρηματικού τομέα (0,18%), οι οποίες εμφανίζουν το χαμηλότερο επίπεδο στην ΕΕ-«15» και από τα χαμηλότερα της ΕΕ-«27».

2. Την ισχνή καινοτομική δραστηριότητα, η οποία αποτυπώνεται στις ευρωπαϊκές έρευνες για την καινοτομία. Σε σύγκριση με την ΕΕ-«27», η Ελλάδα εμφανίζει πολύ χαμηλό δείκτη καινοτομικότητας και οι εκτιμήσεις είναι ότι θα αποκλίνει και άλλο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ακόμη, όπως προκύπτει από τις έρευνες του Παρατηρητηρίου για την Επιχειρηματικότητα, ένα πολύ μικρό ποσοστό των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων αφορούν στην εισαγωγή νέων και πρωτοποριακών προϊόντων ή υπηρεσιών στην αγορά.

3. Τις ασθενείς διασυνδέσεις των φορέων που απαρτίζουν το εθνικό σύστημα καινοτομίας. Η «κουλτούρα» συνεργασίας χαρακτηρίζεται αδύναμη και αυτό αναδεικνύεται από πολλά στοιχεία: α) όπως προκύπτει από τις ευρωπαϊκές έρευνες καινοτομίας, το ποσοστό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που συνεργάζονται για την παραγωγή καινοτομιών είναι χαμηλότερο του ευρωπαϊκού μέσου, β) μια σειρά ερευνών που πραγματοποιήθηκαν από το Εργαστήριο Βιομηχανικής και Ενέργειας Οικονομίας του ΕΜΠ, αν και αναδεικνύουν τη σχετικά υψηλή συμμετοχή των ελληνικών φορέων σε ευρωπαϊκά και εθνικά προγράμματα επιδότησης συνεργατικής έρευνας, παράλληλα διαπιστώνουν μια περιστασιακή συμμετοχή, η οποία εξαρτάται από την επιδότηση και δεν αναπτύσσει ανεξάρτητη δυναμική, γ) η εμπειρία των τεχνολογικών πάρκων δεν έχει αναδείξει θεαματικά αποτελέσματα στο επίπεδο της δικτύωσης και των διασυνδέσεων των εγκατεστημένων φορέων.

4. Τη μειωμένη ανταπόκριση των επιχειρήσεων σε διάφορα μέτρα τεχνολογικής πολιτικής (όπως προκύπτει από αξιολογήσεις τους) που προωθούν την καινοτομία, την αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού των επιχειρήσεων ή την παροχή τεχνολογικών και ερευνητικών υπηρεσιών. Η κυριαρχία παραδοσιακών δραστηριοτήτων, το επίπεδο διοικητικών και οργανωτικών δεξιοτήτων, το μέγεθος αλλά και η απροθυμία των επιχειρήσεων για ανάληψη ρίσκου λειτουργούν ανασταλτι-

Ερευνα και Ανάπτυξη

Η πραγματική πρόκληση για την ανταγωνιστικότητα;

Ιωάννα Καστέλλη

ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ, ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ ΣΤΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΟΥ ΕΜΠ

κά στη ζήτηση (κυρίως από τις μικρομεσαίες) για παροχή υποστήριξης. Επίσης, είναι χαρακτηριστικό ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις προσλαμβάνουν κυρίως άτομα με γνώσεις και δεξιότητες μεσαίου εκπαιδευτικού και τεχνικού επιπέδου.

Οι παραπάνω επισημάνσεις αποτυπώνουν συνοπτικά το χρόνιο πρόβλημα του ελληνικού παραγωγικού συστήματος, το οποίο συνίσταται στη χαμηλή επιχειρηματική δραστηριοποίηση στην έρευνα και στη χαμηλή ικανότητα παραγωγής εμπορικά αξιοποιήσιμων λύσεων που ενσωματώνουν ερευνητικά αποτελέσματα.

Πώς όμως συνδυάζονται τα στοιχεία αυτά με τον στόχο αύξησης των δαπανών Ε&Α; Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας αύξησης στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη και την απασχόληση δεν είναι διόλου δεδομέ-

νο· εξαρτάται από τις ιδιαιτερότητες και τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του παραγωγικού συστήματος.

Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι η κυρίαρχη πρακτική του ελληνικού παραγωγικού συστήματος για την προμήθεια των τεχνολογικών εισροών παραμένει η μεταφορά τεχνολογίας. Στην Ελλάδα το 49% των επιχειρήσεων που καινοτομούν δεν διεξάγουν εσωτερική Ε&Α (ποσοστό μεγαλύτερο του αντίστοιχου ευρωπαϊκού μέσου), αλλά χρησιμοποιούν άλλα κανάλια απόκτησης γνώσης και τεχνολογίας. Η δημιουργία πολλαπλασιαστικών ωφελειών από τη μεταφορά τεχνολογίας εξαρτάται από την ικανότητα που διαθέτουν οι επιχειρήσεις να αξιοποιούν τη γνώση που παράγεται από τρίτους. Συνεπώς, για τις περιπτώσεις των ελληνικών επιχειρήσεων η διάχυση και αξιοποίηση μπορεί να είναι

κρισιμότερη για το ζήτημα της ανταγωνιστικότητας απ' ό,τι η ίδια η παραγωγή γνώσης, ώστε να ξεφύγουν από τον φαύλο κύκλο του ανταγωνισμού στη βάση του χαμηλού κόστους εργασίας.

Μια δεύτερη παρατήρηση αφορά στη διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος και ειδικότερα της μεταποίησης. Οι κλάδοι χαμηλής τεχνολογικής έντασης έχουν ένα ιδιαίτερο ειδικό βάρος στη μεταποίηση. Αντιπροσωπεύουν άνω του 80% της ακαθάριστης αξίας παραγωγής, των εξαγωγών και της συνολικής προστιθέμενης αξίας. Με τα δεδομένα αυτά, ο στόχος της αύξησης των δαπανών Ε&Α με σκοπό τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας δεν φαίνεται να αφορά ένα σημαντικό μέρος της μεταποίησης και επομένως τα ευρύτερα αναπτυξιακά οφέλη (μεγέθυνση, απασχόληση) μιας τέτοιας αύξησης θα είναι περιορισμένα.

Αν λάβει κανείς υπόψη του ότι οι κλάδοι χαμηλής τεχνολογικής έντασης μπορεί να είναι έντασης χρήσης γνώσης, με τον κατάλληλο εκσυγχρονισμό μπορούν να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητά τους προκαλώντας πολύ σημαντικά οφέλη για το σύνολο της οικονομίας. Η ανάπτυξή τους μπορεί να δώσει διεξόδο αξιοποίησης της γνώσης που παράγεται σε τομείς τεχνολογικά πιο προηγμένους μέσω της δημιουργίας ζήτησης.

Με βάση τα παραπάνω και χωρίς να αμφισβητείται η σημασία της ενίσχυσης της ερευνητικής δραστηριότητας, θα πρέπει να δοθεί έμφαση σε παράγοντες εκτός της Ε&Α, οι οποίοι μπορεί να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα και να έχουν σημαντικότερες αναπτυξιακές επιπτώσεις:

α) Στην αλλαγή του προτύπου επιχειρηματικότητας με προώθηση αλλαγών στα διοικητικά και οργανωτικά χαρακτηριστικά του.

β) Στο διαρθρωτικό και στρατηγικό εκσυγχρονισμό συγκεκριμένων κλάδων, πιο παραδοσιακών, που μπορεί κάλλιστα να είναι έντασης χρήσης γνώσης, με στόχο τον μετασχηματισμό τους προς πιο σύνθετες δραστηριότητες υψηλότερης προστιθέμενης αξίας.

γ) Στην ενίσχυση των διασυνδέσεων και δικτύωσης που μπορούν να εξασφαλίσουν πρόσβαση σε πόρους που μια επιχείρηση δεν διαθέτει, αλλά και να βοηθήσουν στην ανάπτυξη της ικανότητας απορρόφησης της γνώσης που παράγεται από τρίτους.

δ) Στον ρόλο που μπορεί να παίξει το κράτος στην προώθηση καινοτομιών από τις επιχειρήσεις, λειτουργώντας ως αρχικός αγοραστής, δημιουργώντας προδιαγραφές και διευκολύνοντας την πρόσβαση σε κεφάλαια.

Εν κατακλείδι, πόσο σημαντικό μπορεί να είναι το να διεξάγεται έρευνα π.χ. σε έναν τεχνολογικό κλάδο, που μπορεί να συγκεντρώνει την αφοκρεμα του ερευνητικού δυναμικού και να δημιουργεί ρηξικέλευθες λύσεις, αν δεν υπάρχει ενδιαφέρον ή δυνατότητα από κανέναν να προχωρήσει στην αξιοποίηση της λύσης αυτής στο επίπεδο της παραγωγής; ●

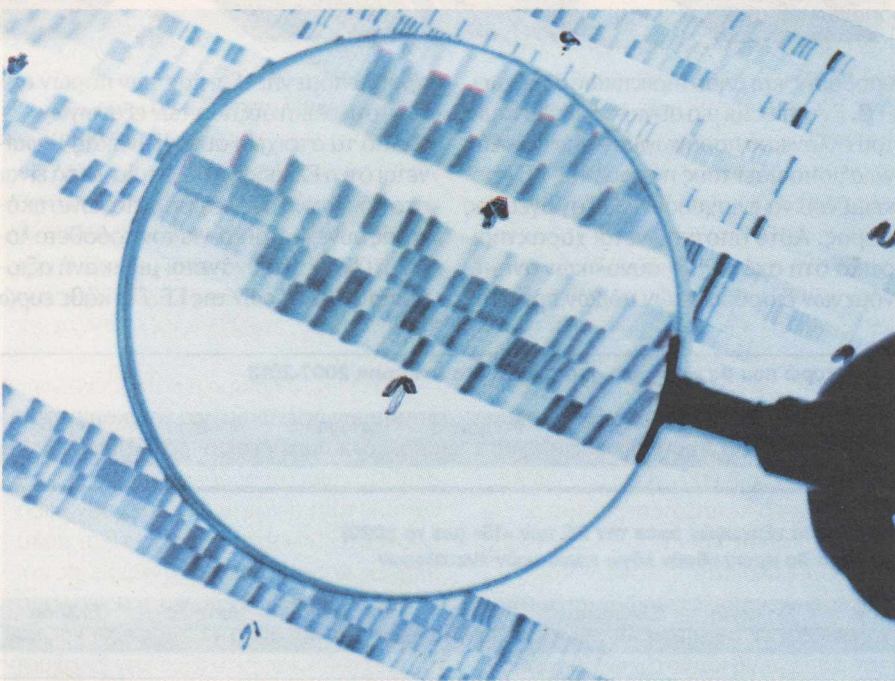
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΕΕ-«27»

	Ελλάδα	ΕΕ-«27»
Δαπάνες Ε&Α ως % ΑΕΠ	0,61	1,84
Επιχειρηματικές δαπάνες Ε&Α ως % ΑΕΠ	0,18	1,17
Συνολικός δείκτης καινοτομίας	0,26	0,45
Πωλήσεις προϊόντων νέων για την αγορά*	4,8	7,3
Κατοχύρωση ευρεσιτεχνιών**	11,2	128

Στοιχεία από το Key Figures 2007 on Science Technology and Innovation και European Innovation Scoreboard 2007, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

* Κύκλος εργασιών που προκύπτει από νέα ή σημαντικά βελτιωμένα για την αγορά προϊόντα.

** Πατέντες κατατεθειμένες σε έναν χρόνο στο Ευρωπαϊκό Γραφείο Ευρεσιτεχνιών.

Ανταγωνιστικότητα

Η καινοτομία ως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μιας σύγχρονης οικονομίας θεωρείται κλειδί για τη μεγέθυνση και την ευημερία της. Σε ένα παγκοσμιοποιημένο οικονομικό σύστημα, οι αναπτυσσόμενες οικονομίες του κόσμου για να μπορέσουν να ανταγωνιστούν αναπτυσσόμενες χώρες που εκμεταλλεύονται παραδοσιακά πλεονεκτήματα, όπως το χαμηλό κόστος εργασίας ή οι πρώτες ύλες, πρέπει να στηρίζουν τη δική τους ανάπτυξη με ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στην παραγωγή καινοτομικών προϊόντων και υπηρεσιών.

Τι γίνεται όμως στην Ελλάδα σε αυτόν τον τομέα; Η χώρα φαίνεται να εμφανίζει το εξής παράδοξο: σύμφωνα με το European Innovation Scoreboard 2007, η Ελλάδα περιλαμβάνεται στην ομάδα των catching-up χωρών, αυτών δηλαδή που υστερούν αρκετά του μέσου όρου της ΕΕ των «27» και κατατάσσεται στην 20ή θέση ως προς την καινοτομική της επίδοση. Το κακό είναι ότι οι επιδόσεις της Ελλάδας εμφανίζουν σταθερότητα, ενώ οι πιο πολλές από τις χαμηλότερες στην κατάταξη χώρες δείχνουν μεγαλύτερη δυναμική, κάτι που σημαίνει ότι ακόμη και αυτή η χαμηλή θέση της Ελλάδας είναι επισφαλής. Στους περισσότερους δείκτες η Ελλάδα βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις, με εξαίρεση κυρίως τις οργανωτικού τύπου καινοτομίες, ενώ ιδιαίτερα αρνητικές είναι οι επιδόσεις στην κατηγορία της πνευματικής ιδιοκτησίας, της διά βίου μάθησης και των επιχειρηματικών δαπανών για Ε&Α.

Από την άλλη πλευρά, όμως, η Ελλάδα εμφανίζει καλές σχετικά επιδόσεις – περί τον μέσο όρο – κυρίως σε δείκτες εισροών (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, δημόσια χρηματοδότηση επιχειρήσεων για καινοτομία, ποσοστό ΜΜΕ με οργανωτική καινοτομία ή καινοτομία προϊόντος). Αρκετοί κλάδοι εμφανίζονται ως καινοτομικοί καθώς πράγματι προωθούν στην εθνική αγορά κάποια νέα προϊόντα, ενώ ορισμένοι – σύμφωνα με την 4η Κοινοτική Απογραφή για την Καινοτομία – όπως η πληροφορική και οι τηλεπικοινωνίες εμφανίζουν επιδόσεις συγκρίσιμες με τις πιο αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης. Συνολικά το 35,8% των ελληνικών επιχειρήσεων επέδειξε τεχνολογική καινοτομική δραστηριότητα κατά την περίοδο 2002 - 2004, επίδοση με την οποία η Ελλάδα κατατάσσεται στην 17η θέση (29 χώρες), μαζί με την Ιταλία και την Ισπανία. Οι περισσότερες καινοτομίες είναι μάλιστα καινοτομίες διαδικασίας (31,8% του συνόλου), ενώ το 25,1% προώθησε κάποιο νέο προϊόν / υπηρεσία (καινοτομία προϊόντος). Ωστόσο, στις πιο πολλές περιπτώσεις η καινοτομία προϊόντος αφορά μάλλον κάποιο νέο για την επιχείρηση προϊόν, παρά κάτι νέο για το σύνολο της αγοράς. Εξάλλου το 46% των ελληνικών επιχειρήσεων επέδειξε τουλάχιστον μία μη τεχνολογική καινοτομία στην εξαεταζόμενη περίοδο, κυρίως οργανωτικού τύπου.

Ελλείμμα καινοτομίας και παραγωγική ακαμψία

Παρεμβάσεις που μπορούν να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα

Αγγελος Τσακανίκας
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΡΕΥΝΩΝ ΣΤΟ ΙΟΒΕ

Από τα παραπάνω στοιχεία γίνεται σαφές ότι η καινοτομία στην Ελλάδα εμφανίζει δύο πρόσωπα: από τη μία πλευρά οι καινοτομικές εισροές, με την έννοια των δαπανών και του ερευνητικού «κάματος», είναι φτωχές, παρ' όλο που και το ανθρώπινο δυναμικό υπάρχει και σημαντική εργασία γίνεται στα πανεπιστημιακά και ερευνητικά ιδρύματα της χώρας, ακόμη και αν στηρίζεται κυρίως σε επιδοτήσεις. Από την άλλη πλευρά οι όποιες καλές επιδόσεις σε όρους νέων προϊόντων, νέων διεργασιών φαίνεται να προκύπτουν κυρίως μέσω μιας διαδικασίας ενσωμάτωσης γνώσης που έχει παραχθεί εκτός της χώρας, με περιορισμένο τεχνολογικό περιεχόμενο. Συνεπώς από τη μία πλευρά υπάρχει ερευνητικό απόθεμα που δεν φαίνεται να βρίσκει τον δρόμο προς την εμπορική αξιοποίηση και από την άλλη επιλέγεται ο «εύκολος» δρόμος της οργανωτικής περισσότερο καινοτομίας και της πρωτοπορίας σε τοπικό επίπεδο. Οι περισσότερες καινοτόμες ελληνικές επιχειρήσεις επιδίδονται σε μη τεχνολογικές καινοτομίες, ενώ υπολείπονται στην παραγωγή καινοτόμων βιομηχανικών προϊόντων υψηλής τεχνολογίας που

απαιτούν υποδομές, τεχνογνωσία και εξειδικευμένο προσωπικό.

Διαπιστώνεται επομένως ότι η ελληνική οικονομία βασίζεται σημαντικά στη μεταφορά τεχνογνωσίας και καινοτομιών από το εξωτερικό, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των ελληνικών εξαγωγών είναι χαμηλής ή μεσαίας τεχνολογίας. Το εθνικό περιβάλλον δεν φαίνεται να επιτρέπει τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για την ενίσχυση της ενδογενούς καινοτομίας στην Ελλάδα και αδυνατεί να δώσει αποτελέσματα που δυνητικά θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη θέση της στις διεθνείς αγορές και να ανταγωνιστούν χώρες χαμηλότερου κόστους.

Υπό αυτό το πρίσμα η κατεύθυνση των δημόσιων πολιτικών για την καινοτομία αποκτά ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Η αλήθεια είναι ότι οι άμεσες πολιτικές ενίσχυσης της καινοτομίας που έχουν εφαρμοστεί τα τελευταία χρόνια είναι πολυπληθείς και ευθυγραμμίζονται με τις κοινοτικές πολιτικές. Ήδη υπάρχει νέο νομοσχέδιο για την ανάπτυξη της έρευνας και της τεχνολογίας με στόχο την ενίσχυση των δαπανών για Ε&Α στο 1,5% του ΑΕΠ

ως το 2013. Παράλληλα οι κοινοτικοί πόροι συνεχίζουν να χρηματοδοτούν την καινοτομία, ενώ ακόμη και ο νέος επενδυτικός νόμος περιλαμβάνει μεταξύ των βασικών στόχων του την προώθηση της τεχνολογικής αλλαγής και της καινοτομίας.

Το ζήτημα όμως που προκύπτει είναι κατά πόσο αυτές οι πολυπληθείς άμεσες πολιτικές οδηγούν τελικά σε αποδοτική αξιοποίηση των πόρων και δεν εξαντλούνται στην απορρόφησή τους. Μπορεί πράγματι να βελτιώνουν ορισμένους δείκτες εισροών, όμως αυτοί δεν οδηγούν αυτόματα σε εμπορικά αποτελέσματα, αλλά μπορεί και να μην είναι καν επαρκείς στο να επιτύχουν τον στόχο τους και να αυξήσουν όλων των μορφών τις καινοτομικές εκροές. Οι φτωχές επιδόσεις σε βασικούς δείκτες φανερώνουν ότι δεν έχουν επιφέρει τα ευρύτερα αποτελέσματα τα οποία ευαγγελίζονταν και είναι εξαιρετικά αμφίβολο κατά πόσο οι πόροι έχουν βελτιώσει τους μηχανισμούς δημιουργίας, μεταφοράς και αξιοποίησης της γνώσης. Προκύπτει επομένως ένα ζήτημα κατά πόσο μια χώρα σαν την Ελλάδα μπορεί απλώς να περιοριστεί στις καλές εκροές μέσω ενσωμάτωσης της γνώσης που παράγεται αλλού, χωρίς να συμμετέχει στη διαδικασία παραγωγής της και χωρίς να αναδεικνύει εκροές από τον «εθνικό» αγωγό καινοτομίας.

Αυτό που φαίνεται πιο κρίσιμο για τη σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας με τις αναπτυγμένες ευρωπαϊκές σε αυτό το επίπεδο είναι ένας συνολικός προσανατολισμός όλων των πολιτικών στην καινοτομία. Εκτός δηλαδή από τις άμεσες πολιτικές ενίσχυσης της καινοτομίας, εξίσου σημαντική είναι η σημασία του γενικότερου πλαισίου στο οποίο αναπτύσσεται μια οικονομία. Απαιτούνται δηλαδή και έμμεσες πολιτικές και παρεμβάσεις οι οποίες μπορούν να διαμορφώσουν ένα περιβάλλον πιο φιλικό για την καινοτομία. Οριζόντιες πολιτικές, δηλαδή, που έχουν έμμεσες επιπτώσεις στην καινοτομία, όπως η επιχειρηματική πολιτική, η εκπαιδευτική πολιτική κτλ, οι οποίες είναι εξίσου σημαντικές και θα πρέπει να κινούνται στην κατεύθυνση που υποστηρίζει την ανάπτυξη δύο βασικών προϋποθέσεων στην ελληνική κοινωνία: την *ικανότητα απορρόφησης* των νέων εξελίξεων που γεννά η παγκόσμια οικονομία και τη *δημιουργικότητα*, την προδιάθεση δηλαδή για διαμόρφωση νέων λύσεων με βάση αυτή τη γνώση. Ο βαθμός λοιπόν που μια οικονομία προωθεί την ανάπτυξη αυτών των δύο προϋποθέσεων και οι πολιτικές μέσω των οποίων μπορεί να επιτευχθεί αυτό έχουν αποφασιστική σημασία για τη διαμόρφωση ενός πλαισίου που δημιουργεί ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την καινοτομία συνολικά στην ελληνική κοινωνικοοικονομική δραστηριότητα. Ο προσανατολισμός επομένως όλων των έμμεσων πολιτικών προς την καινοτομία μπορεί να οδηγήσει στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας στο διεθνές περιβάλλον, με μεγαλύτερη επιτυχία σε σχέση με την ως σήμερα πορεία της. ●